

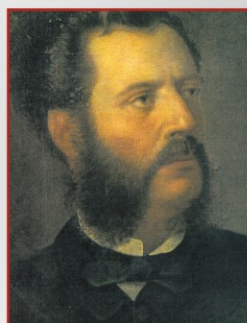
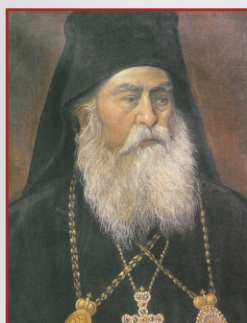
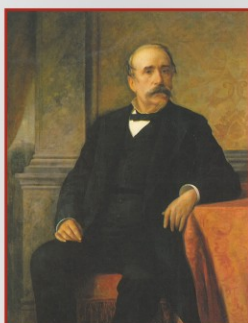
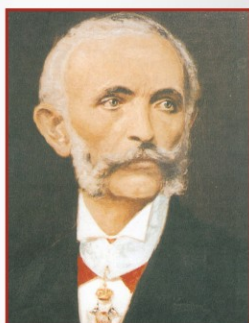
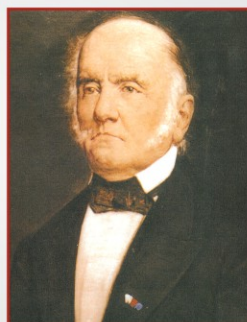
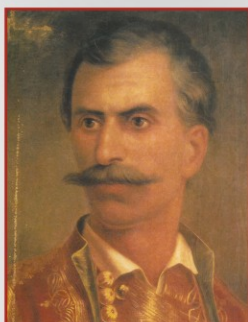
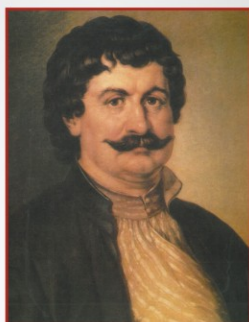
ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Έτος ιδρύσεως
1871

ΟΙ ΑΡΜΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ

Νικόλαος Ι. Μέρτζος

Θεσσαλονίκη
2010

ΟΙ ΑΡΜΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ

ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στο εξώφυλλο απεικονίζονται από αριστερά προς τα δεξιά προσωπογραφίες επιφανών Βλάχων.

1. **ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ** (1757-1798): Κορυφαίος απόστολος του ελληνισμού, αγωνιστής της ελευθερίας του ελληνικού έθνους και εθνομάρτυρας.
2. **ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ** (1772-1821): Αγωνιστής της ελευθερίας του ελληνικού έθνους. Συνεργάτης και συμπολεμιστής του πρίγκιπα Α. Υψηλάντη.
3. **ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΛΕΤΤΗΣ** (1774-1847): Πρώτος συνταγματικός Πρωθυπουργός της Ελλάδος.
4. **ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ** (1792-1874): Βουλευτής, Υπουργός Εξωτερικών και Πρωθυπουργός της Ρουμανίας. Μέγας ευεργέτης του ελληνισμού.
5. **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΠΠΑΣ** (1814-1892): Μέγας ευεργέτης του ελληνισμού.
6. **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΒΕΡΩΦ** (1818-1899): Μέγας ευεργέτης του ελληνισμού.
7. **ΙΩΑΚΕΙΜ Ο Γ΄ Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ** (1834-1912): Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης και μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης.
8. **ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ** (1824-1879): Πρωταγωνιστής της ένωσης των Ιονίων νήσων με την Ελλάδα, Βουλευτής και λογοτέχνης.

ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΟΙ ΑΡΜΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ

Νικόλαος Ι. Μέρτζος

Θεσσαλονίκη
2010

ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ 2010-2012

Πρόεδρος: **Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης**
Αντιπρόεδρος: **Κωνσταντίνος Ν. Μποζίνης**
Γεν. Γραμματέας: **Ιωάννης Ν. Μάγρας**
Έφορος Ακινήτου Περιουσίας: **Κωνσταντίνος Γ. Ανδρεάδης**
Ταμίας: **Θεοφάνης Γ. Ουγγρίνης**
Μέλος: **Σπυρίδων Κ. Κρήτας**
Μέλος: **Δημήτριος Τ. Παπακώστας**
Μέλος: **Δημοσθένης Στ. Τσολάκης**
Μέλος: **Παναγιώτης Γ. Ψωνόπουλος**

ISBN:

Copyright: © 2010 ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Αγίας Σοφίας 38, 54622 – Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-220.700, 2310-277.911 • Fax: 2310-277.768
Web site: www.faath.org.gr • E-mail: philoptohos@otenet.gr

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 23870/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιοδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Επιμέλεια έκδοσης: Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης
Μετάφραση στην Αλβανική γλώσσα: Ελένη Γκίνη
Ηλεκτρονική επεξεργασία: «Μονοχρωμία» - Print & Copy Shop
Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία: Μαυρογένης Α.Ε.

*Στην ιερή μνήμη
των Βλάχων Προέδρων
της Φιλοπτώχου Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης*

*Στεφάνου Κ. Τάττη (1873 και 1886-1890)
Ιωάννου Α. Αυγερινού (1873-1874)
Δημοσθένη Μπλάτση (1879-1886)
Κωνσταντίνου Στ. Τάττη (1890-1894 και 1914-1926)*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

– Πίνακας περιεχομένων	7
– Πρόλογος του Προέδρου της «Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης» Θ.Ι. Δαρδαβέση.....	9
– Οι Ρωμαίοι πολίτες.....	13
– Θεωρίες και ονομασία.....	14
– Μαρτυρίες της Ιστορίας	16
– Εισαγωγή της ονομασίας.....	20
– Φύλακες της πατρώας Αυτοκρατορίας	21
– Αρματολοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.....	24
– Τα δίκτυα της διεθνούς οικονομίας.....	26
– Ο πολιτισμός των Βλάχων	31
– Η προσφορά στην Ελληνική παιδεία	35
– Βλάχοι της Θεσσαλονίκης.....	38
– Επιφανείς Έλληνες Βλάχοι	39
– Το Κρούσοβο και το Ήλιντεν	41
– Με τους συνοίκους Λαούς	42
– Κατοχή και Εθνική Αντίσταση	42
– Ρουμάνοι και Βλάχοι.....	44
– Βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα Ν.Ι. Μέρτζου.....	47
– Βιβλία του Ν.Ι. Μέρτζου.....	49

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

**του Θεόδωρου Ι. Δαρδαβέση
Αν. Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ.
Προέδρου της
Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών
Θεσσαλονίκης**

Η οροσειρά της Πίνδου αποτελεί το μητροπολιτικό κέντρο των Βλάχων και μία περιοχή του ελλαδικού χώρου στην οποία, κυρίως, διασώζονται κατάλοιπα της ρωμαϊκής και της βυζαντινής λατινοφωνίας.

Η ορεινή αυτή περιοχή της Ελλάδος αποτελεί, επίσης, το σημείο εκκίνησης της ευρύτατης γεωγραφικής διασποράς των Βλάχων σε διάφορα σημεία της Βαλκανικής Χερσονήσου, όπου διέπρεψαν ως εύποροι κτηνοτρόφοι, ικανοί έμποροι, άνθρωποι των γραμμάτων, ευεργέτες του ελληνισμού και αγωνιστές της ελευθερίας του ελληνικού έθνους.

Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι τους χρόνους της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οτιδήποτε σπουδαίο έχει να επιδείξει ο ελληνισμός στους τομείς των γραμμάτων, της οικονομίας και της επαναστατικής δράσης είχε, σε σημαντικό βαθμό, τη συνεισφορά των Βλάχων.

Για τους λόγους αυτούς και όχι μόνο, οι Βλάχοι δεν πρέπει να θεωρούνται ως μία εξελληνισμένη εθνοτική ομάδα ή ως μία πληθυσμιακή ομάδα διχασμένη από τις εθνικές προπαγάνδες των αρχών του 20^{ου} αιώνα, αλλά ως μία γνήσια έκφραση της ρωμιοσύνης, που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας.

Η «Φιλόπτωχος Αδελφότης Ανδρών Θεσσαλονίκης» αποτελεί ένα ιστορικό σωματείο της Μακεδονίας με πολύπλευρη δράση και προσφορά στους τομείς της φιλανθρωπίας, της ιατροκοινωνικής πρόνοιας και του πολιτισμού. Ιδρύθηκε το 1871, όταν η Θεσσαλονίκη τελούσε υπό

Οθωμανική κατοχή, από διακεκριμένα μέλη της ελληνικής κοινότητας της πόλης, πολλοί εκ των οποίων ήταν Βλάχοι. Βλάχοι, επίσης, ήταν τέσσερις από τους διατελέσαντες Προέδρους της Αδελφότητας και πολλά μέλη των Διοικητικών της Συμβουλίων στα 140 χρόνια της ιστορικής πορείας. Όλοι τους διακρίθηκαν για την προσφορά τους στην Αδελφότητα και τους αγώνες τους για τον ελληνισμό και τις αξίες που πρεσβεύει.

Στη μνήμη των διακεκριμένων αυτών Βλάχων που υπηρέτησαν με συνέπεια τους σκοπούς και τους στόχους της «Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης» εκδόθηκε η παρούσα μελέτη, την οποία εκπόνησε ο κ. Νικόλαος Ι. Μέρτζος, Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Βλάχος και ο ίδιος από το Νυμφαίο (Νέβεσκα) της Μακεδονίας.

Το έργο του σημαντικού αυτού πνευματικού ανθρώπου τιμά τους συμπατριώτες του, παρουσιάζοντας με σύντομο, αλλά μεθοδικό και ουσιαστικό τρόπο πτυχές της ιστορίας των Βλάχων και της μεγάλης προσφορά τους στον ελληνισμό.

Με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της «Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης» το κείμενο της μελέτης μεταφράστηκε στην Αλβανική γλώσσα. Το έργο της μετάφρασης το ανέλαβε και το ολοκλήρωσε με άρτιο τρόπο η κ. Ελένη Γκίνη, νεαρή επιστήμονας, από το Ελμπασάν, υπότροφος της Αδελφότητας και επιστημονικός συνεργάτης της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών.

Το κείμενο της μετάφρασης εντάχθηκε στην παρούσα έκδοση με σκοπό να γνωρίσουν οι γείτονες Αλβανοί το Βλάχικο ζήτημα, με τρόπο έγκυρο και τεκμηριωμένο, μέσα από τη γραφίδα του διαπρεπή Βλάχου Προέδρου της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών κ. Νικολάου Μέρτζου.

Η κατανόηση του ζητήματος των Βλάχων, που διαβιούν και στις δύο πλευρές των συνόρων, μπορεί να αποτελέσει μία ακόμη γέφυρα φιλίας και συνεργασίας με τον Αλβανικό λαό, με τον οποίο οι Έλληνες διατηρούν άρρηκτους ιστορικούς και αγωνιστικούς δεσμούς αιώνων.

Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης

Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ.

Πρόεδρος

της Φιλοπτώχου Αδελφότητος Ανδρών

Θεσσαλονίκης

Θεσσαλονίκη, 2010

ΟΙ ΑΡΜΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ

Οι Ρωμαίοι πολίτες

Ένα κέντρα επιχειρούν τον τελευταίο καιρό σε διεθνές επίπεδο, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Ένωση, να αναγνωρισθεί ότι σε πολλές βαλκανικές χώρες ζει τάχα ένα ξεχωριστό «Διαβαλκανικό Έθνος των Βλάχων». Είναι φανερό ότι, αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα επικρατούσε πολυδιάσπαση στις συγκεκριμένες βαλκανικές χώρες και θα ανέκυπταν έριδες μέσα στον κάθε Λαό. Το τελικό αποτέλεσμα θα ήταν η στρατηγική περικύκλωση του γεωπολιτικού χώρου της Βαλκανικής Χερσονήσου ώστε να δημιουργηθεί η «ανάγκη» μιας ακόμη ξένης επιδιαιτησίας στα Βαλκάνια ώστε να επικυριαρχεί ο Μεγάλος Αδελφός!

Ο όρος Βλάχοι αποτελεί ετεροπροσδιορισμό. Έτσι ορίζονται από τρίτους όσοι αυτόχθονες αρχαίοι πληθυσμοί, προ πάντων ορεσίβιοι αλλά και αστοί, λατινοφώνησαν στην προφορική αποκλειστικά λαλιά τους, επειδή υπηρέτησαν όλη τη ζωή τους ως στρατιώτες και αξιωματούχοι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Ελλάδα και στον ευρύτερο χώρο της Βαλκανικής. Επί μακρούς αιώνες παρέμεναν επίμονα ενδογαμικοί, δηλαδή παντρεύονταν μονάχα μεταξύ τους, και, γι' αυτό, διατήρησαν ανόθευτη την γηγενή καταγωγή τους.

Ανέκαθεν εμείς οι αποκαλούμενοι Βλάχοι αυτοπροσδιοριζόμαστε ως Αρμάνοι, δηλαδή Ρωμαίοι πολίτες της καθ' ημάς Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που κατά τους τελευταίους αιώνες της επονομαζόταν και Ρωμανία. Ως Ρωμαίοι, άλλωστε, αυτοπροσδιορίζονταν επί χίλια διακόσια και άνω χρόνια όλοι ανεξαιρέτως οι Έλληνες οι οποίοι ακόμη μέχρι σήμερα αυτοπροσδιορίζονται, επίσης, ως Ρωμιοί. Αρειμάνιοι στην ελληνική γλώσσα σημαίνει αγέρωχοι πολεμιστές. Και ανέκαθεν οι Βλάχοι ήμασταν πολεμιστές.

Η επωνυμία Ρωμαίος ήταν πολιτικός τίτλος τιμής: δικαίωμα ισονομίας και ίσης συμμετοχής στην εξουσία. Ουδέποτε, επί χίλια εξακόσια χρόνια, προσδιόριζε εθνική καταγωγή. Γι' αυτό, τα επόμενα 1.200 χρόνια όλοι οι Έλληνες, ως ισότιμοι πολίτες της Ρωμαϊκής και, έπειτα, της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επονομάσθηκαν μόνοι τους Ρωμαίοι και ήσαν υπερήφανοι γι' αυτό. Πολύ περισσότερο οι Βλάχοι που συνεχώς ήσαν επίλεκτοι στρατιώτες και αξιωματούχοι της Αυτοκρατορίας. Έτσι ακριβώς εμείς οι Βλάχοι επονομάζουμε τον εαυτόν μας: Αρμάνοι, δηλαδή Ρωμάνοι προφέροντας βραχύτατα και κωφά τα δύο τελικά φωνήεντα όπως οι Πορτογάλοι! Ρωμανία, εξ άλλου, ονομαζόταν συνεχώς κατά τους τελευταίους έξη τουλάχιστον αιώνες της η πατρώα μας Αυτοκρατορία.

Θεωρίες και ονομασία

Όμως, τι ακριβώς είναι οι Βλάχοι και από πού προήλθαν; Το διπλό ερώτημα τίθεται συνεχώς τα τελευταία χίλια χρόνια και λαμβάνει ποικίλες, αντιτιθέμενες μεταξύ τους, απαντήσεις.

Σύμφωνα με τις κυριότερες εκδοχές, οι Βλάχοι είναι χωριστά κατά περίπτωση Δάκες ή Θράκες ή Ιλλυριοί ή Κέλτες ή απόγονοι αρχαίων Ρωμαίων ή λατινοφωνήσαντες αυτόχθονες κατά τόπον πληθυσμοί. Από τα μέσα του 19ου αιώνα η πολιτική σκοπιμότητα προσέθεσε άλλες τρεις απαντήσεις, εξ ίσου διαμετρικά αντίθετες μεταξύ τους: (α) οι Βλάχοι είναι Ρουμάνοι (β) είναι Έθνος Βλάχων (γ) είναι Ιταλοί!

Παρ' ότι καθεμιά απάντηση αναιρεί όλες τις υπόλοιπες, όλες οι απαντήσεις συμφωνούν ότι οι Βλάχοι είναι λατινόφωνοι, απρόοπτοι, ανυπότακτοι, εύστροφοι και σκληροί πολεμιστές. Επίσης οι οκτώ από τις εννέα παραπάνω απαντήσεις δεν στηρίζονται στις προηγούμενες ιστορικές πηγές, ούτε εξηγούν αυταπόδεικτα γεγονότα όπως τα ακόλουθα:

1. Γλώσσα, παρόμοια με τα βλάχικα, αναγνωρισμένη επίσημα μάλιστα στην Ελβετία, ομιλούν και γράφουν μέχρι σήμερα εκατοντάδες χιλιάδες ορεσίβιοι Ελβετοί.
2. Όλοι οι Βλάχοι κατανοούν πολύ περισσότερο την ελβετική ραιτορωμανική, την πορτογαλική, την ισπανική και την ιταλική παρά την ρουμανική.
3. Οι Γερμανοί –και εν συνεχεία όλοι οι Σλάβοι– ονόμαζαν Βλάχους όλους τους λατινόφωνους Λαούς ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή καθενός λατινόφωνου Λαού.
4. Η Πολωνία μέχρι σήμερα ονομάζει Wloshy, δηλαδή Βλαχία, την Ιταλία.
5. Οι Βλάχοι της πατρώας μας Αυτοκρατορίας και, αργότερα, του χώρου της ουδέποτε έγραψαν στην προφορική τους γλώσσα. Έγραψαν μόνον στην ελληνική και μάλιστα περισπούδαστα έργα της νεότερης Ελληνικής Γραμματείας.
6. Βλάχοι στην Ελλάδα ήσαν οι περισσότεροι και μεγαλύτεροι Εθνικοί Ευεργέτες και Αρματολοί, καθώς επίσης ξακουστοί ήρωες της Εθνεγερσίας, Πρωθυπουργοί και εκατοντάδες άλλες εξέχουσες προσωπικότητες της ελληνικής Ιστορίας.

Ο Ρουμάνος Nicolae Jorga, σοφός ιστορικός ερευνητής, καθηγητής, ακαδημαϊκός, πολιτικός και λογοτέχνης έγραψε ότι:¹

Από τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία οι Βλάχοι ανήλθαν μέχρι τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Και τα έγραφε αυτά, το 1905, οπότε το νεαρό τότε Κράτος της Ρουμανίας είχε αποδυθεί, με πακτωλούς χρημάτων, σχολές και εκκλησίες, σε ολόπλευρη προπαγάνδα για να πείσει τους –αμετάπειστους ό-

¹ N. Jorga, *Geschihte des rumanischen Volkes*, 1905, τ. 1ος, σ. 52.

μως– Βλάχους της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Ηπείρου ότι «είναι Ρουμάνοι».

Μαρτυρίες της Ιστορίας

Είναι φανερό ότι οι παραπάνω κατηγορηματικές αλλά αντιφατικές απαντήσεις, που αδυνατούν –ή προφανώς σκόπιμα παραλείπουν– να εξηγήσουν τα προαναφερόμενα αυταπόδεικτα γεγονότα, συνθέτουν έναν πολύπλοκο λαβύρινθο. Για να εξέλθεις απ’ αυτόν στο φως της ημέρας, χρειάζεσαι τον μίτο της Αριάδνης. Ας ακολουθήσουμε, λοιπόν, τον μίτο της Ιστορίας καλώντας να καταθέσουν οι εγκυρότεροι και υπεράνω πάσης υποψίας μάρτυρες από πηγή σε πηγή κι από εποχή σε εποχή. Μάρτυρες που αυταποδείκτως δεν υπηρετούσαν καμιά σκοπιμότητα ούτε κατέχονταν από προσωπική εμπάθεια ούτε τους έλειπε η βαθειά παιδεία.

Πρώτος αδιαμφισβήτητος μάρτυρας είναι ο ιστορικός Πλούταρχος. Μελέτησε, συνέκρινε και έγραψε τη ζωή και το έργο μεγάλων αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων ανδρών στο βιβλίο του *Βίοι παράλληλοι*. Επί πλέον έζησε από το 50 μέχρι το 120 μ.Χ. και βρισκόταν σε απόσταση εκατό μόλις ετών από την επικράτηση των Ρωμαίων στον ελληνικό χώρο και στα Βαλκάνια. Είδε με τα μάτια του την πραγματική κατάσταση και πληροφορήθηκε ζωντανά την παλαιότερη που την παρέδωσαν αυθεντικά από πατέρα σε γιο οι μόλις τρεις προηγούμενες γενεές. Καταθέτει, λοιπόν, ότι στον καιρό του «όλοι οι άνθρωποι στην προφορική του λαλιά, στον λόγο τους, χρησιμοποιούσαν τη λαλιά των Ρωμαίων». Γράφει:²

Ὡς δοκεῖ μοι περὶ Ρωμαίων λέγειν, ὧν μεν λόγῳ νυν ομοῦ τι πάντες ἄνθρωποι χρώνται.

Ήταν φυσικό. Είχε επικρατήσει, εδώ κι έναν αιώνα, ακλόνητη η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και όσοι τουλάχιστον υπήκοοί της συναλλάσ-

² Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, VIII, 8.

σονταν με τη ρωμαϊκή εξουσία ή την υπηρετούσαν ή ήσαν απλώς αναγκασμένοι να καταλαβαίνουν τις εντολές της, τους νόμους της, τις δικαστικές και διοικητικές αποφάσεις, βρέθηκαν αναγκασμένοι να κατανοούν και μόνο να μιλούν τη λατινική γλώσσα της.

Ο Ρωμαίος ιστορικός Δίων Κάσσιος (163-235 μ.Χ.), που γεννήθηκε 43 χρόνια μετά τον θάνατο του Πλουτάρχου, αναφέρει στα «Ρωμαϊκά» του³ ότι ο Αυτοκράτωρ Αντωνίνος ο Ευσεβής, που εβασίλευσε από το 138 έως το 161 μ.Χ., συγκρότησε επί τόπου τρεις Λεγεώνες από γηγενείς Μακεδόνες, Ηπειρώτες και Αιτωλούς: την 5η, 7η, και 6η. Στα βλάχικα η 5η ονομάζεται «τσίντσι» και, γι' αυτό, οι Σέρβοι ονόμασαν «Τσίντσαρ» τους Βλάχους.

Την κάθε Λεγεώνα αποτελούσαν 16.000 άνδρες βαριά οπλισμένοι που υπηρετούσαν επί 25 συνεχή χρόνια ακολουθούμενοι στο στρατόπεδο, ακόμη και στις εκστρατείες, από τις οικογένειές τους. Όλοι αυτοί, ένας πληθυσμός συνολικά 150.000 περίπου ενόπλων και επί πλέον αμάχων συγγενών τους, φυσικά, λατινοφώνησαν.

Αμέσως μετά τη συγκρότηση των παραπάνω Λεγεώνων με αυτόχθονες Έλληνες, ο Αυτοκράτωρ Καρακάλλας, το 212 μ.Χ., απένειμε σ' όλους τους υπηκόους του το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη ανυψώνοντάς τους στην έως τότε απρόσιτη τάξη της έννομης ισοτιμίας και ισοπολιτείας. Έτσι λοιπόν λατινοφώνησαν.

Τον 5ο μ.Χ. αιώνα ο Αυτοκράτωρ Αρκάδιος απέστειλε στο κεντρικό στρατόπεδο του Αττίλα, στη σημερινή Ουγγαρία, ως πρεσβευτή του τον Πρίσκο, με αποστολή να εξαγοράσει τους αιχμαλώτους που είχαν αρπάξει οι Ούννοι επιδρομείς από τα Βαλκάνια, που τότε στην Κωνσταντινούπολη ονομάζονταν Ευρώπη. Ο Πρίσκος, λοιπόν, γράφει ότι όλοι εκείνοι οι αιχμάλωτοι μιλούσαν λατινικά επειδή, τονίζει, στην

³ Δίωνος Κασσίου LXXVIII, 7, 1, σ. 380.

Ευρώπη, δηλαδή στα Βαλκάνια, όλος ο πληθυσμός είχε λατινοφωνήσει και μόνον στις ακτές μιλούσαν ελληνικά.⁴

Αυτό βεβαιώνει, έναν αιώνα περίπου αργότερα, στο έργο του *Περί των αρχών της Ρωμαίων Πολιτείας* και ο ιστορικός Ιωάννης Λυδός, σύγχρονος του μεγάλου Αυτοκράτορος Ιουστινιανού, ο οποίος, καίτοι λατινόφωνος ο ίδιος, πρώτος καθιέρωσε την ελληνική γλώσσα στη διοίκηση και στη νομοθεσία με τις περίφημες *Νεαρές* του -τα νέα, δηλαδή, αυτοκρατορικά διατάγματα. Επί εξακόσια τουλάχιστον χρόνια, έως τότε, σε όλες τις κρατικές υποθέσεις και υπηρεσίες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και των υπηκόων της αποκλειστική γλώσσα ήταν η λατινική. Γράφει:⁵

Νόμος ην αρχαίος πάντα μεν τα οπωσούν πραττόμενα παρά τοις Επαρχοις (...) τοις των Ιταλών εκφωνείσθαι ρήμασι (...) τα δε περί την Ευρώπην πραττόμενα πάντα διεφύλαξεν εξ ανάγκης δια το της αυτής οικήτορας, καίπερ Έλληνας εκ του πλείονος όντας, τη των Ιταλών φθέγγεσθαι φωνή και μάλιστα τους δημοσιεύοντας.

Δηλαδή «υπήρχε αρχαίος νόμος να εκφωνούνται στα λατινικά όσα έπρατταν οι Έπαρχοι (...) και η ανάγκη διεφύλαξε τον νόμο να μιλούν λατινικά όσοι έπρατταν στα Βαλκάνια, και μάλιστα οι δημόσιοι αξιωματούχοι, παρ' όλο που στην πλειοψηφία τους ήσαν Έλληνες».

Εν προκειμένω πρέπει να υπογραμμισθεί ότι ο Λυδός αναφέρεται επίμονα στην προφορική απλώς εκφώνηση της λατινικής (*εκφωνείσθαι ρήμασι, φθέγγεσθαι*) από τους λατινοφωνήσαντες Έλληνες. Αυτό ακριβώς πράττουν μέχρι σήμερα οι Βλάχοι ως κατ' ευθείαν απόγονοι εκείνων: μιλούν απλώς τη λατινική τους ντοπιολαλιά, αλλά δεν την έγγραφαν ούτε τη γράφουν ποτέ.

Αυτή η προφορική λαϊκή λατινική λαλιά ονομάστηκε αργότερα βλάχικη. Σ' αυτήν την λαλιά τους οι Βλάχοι κράτησαν μέχρι σήμερα,

⁴ Priscus, *Historiae greci minores*, v. I, Lipsiae 1870, σ.190.

⁵ Ιωάννης Λυδός, *Περί των αρχών της Ρωμαίων Πολιτείας*, έκδοση Βόννης 1837, τ. II, σ.68.

έστω φθαρμένους από στόμα σε στόμα, αυθεντικούς τους πρωτογενείς λατινικούς πυρήνες. Γι' αυτό σήμερα κατανοούν πλήρως τις βασικές λέξεις-κλειδιά που διατηρούνται παρόμοιες σε όλες τις λατινογενείς ευρωπαϊκές γλώσσες. Παντού είναι παρόμοιες οι λέξεις-κώδικες όπως π.χ. κεφάλι, αφτιά, μαλλιά, μύτη, δόντι, μέτωπο, χέρι, νύχια, άνθρωπος, γυναίκα, αγόρι, κορίτσι, παλληκάρι, νερό, θάλασσα, σελήνη, ήλιος, άστρα, σπίτι, καπνός, φωτιά, νύχτα, μέρα, όλες οι μέρες της εβδομάδας και οι αριθμοί, αγαπημένα, κατσίκι, ελάφι, αρκούδα, λύκος, γουρούνι, όρνιθα, γάλα, αλάτι, τυρί κ.λπ.

Στον καιρό του Ιουστινιανού, λοιπόν, τα αυτόχθονα αυτοκρατορικά στρατεύματα λατινοφωνούσαν. Ο ιστορικός της εποχής Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, περιγράφοντας την εκστρατεία κατά των Αβάρων στη Θράκη το 579-582, σημειώνει αποκαλυπτικά ότι η λατινική λαλιά ήταν η «*πατρώα φωνή*» των πολεμιστών. Το ίδιο επαναλαμβάνει ο Θεοφάνης:⁶

Ο δε ακολουθών εταίρος εφώνει τη πατρώα φωνή «τόρνα, φράτερ, τόρνα» και ο μεν κύριος του ημιόνου την φωνήν ουκ ήσθετο οι δε λαοί, ακούσαντες και τους πολεμίους επιστήναι αυτοίς υπονοήσαντες, εις φυγήν ετράπησαν «τόρνα, τόρνα» μεγίσταις φωναίς ανακράζοντες.

Δηλαδή: Κι ο σύντροφος, που ακολουθούσε πίσω, φώναζε στην πατρώα φωνή «γέρνει, αδερφέ, γέρνει» (το σαμάρι) αλλά ο ημιονηγός δεν άκουσε τη φωνή, την άκουσαν όμως τα πλήθη των στρατιωτών και νομίζοντας πως έπεσαν σε ενέδρα των εχθρών ετράπησαν σε φυγή κρίζοντας με δυνατές φωνές «γύρνα, γύρνα».

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στην προφορικά λατινική λαλιά η λέξη «τόρνα» σημαίνει «γέρνει», «γυρίζει» το σαμάρι στο τρίτο ενικό πρόσωπο του ενεστώτα και ταυτόχρονα «γύρνα πίσω» στο δεύτερο παθητικό πρόσωπο της προστακτικής «τόρνα τε», δηλαδή «γύρισε τον ε-

⁶ Θεοφάνης, έκδοση Βόννης, I, σ. 397.

αυτόν σου». Οι στρατιώτες νόμισαν, λοιπόν, ότι άκουγαν διαταγή να επιστρέψουν για να μη παγιδευθούν.

Ο σύγχρονος του Ιουστινιανού –και περίπου του Θεοφάνη– ιστορικός Προκόπιος περιγράφοντας, κατ’ εντολήν του Αυτοκράτορος, τα αυτοκρατορικά φρούρια και κτίσματα στο έργο του *Περί κτισμάτων* καταγράφει το 553-555 βλάχικα τοπωνύμια με ελληνική γραφή. Αλλά στα ελληνικά αυτά τα τοπωνύμια δεν σημαίνουν τίποτε επειδή είναι βλάχικα: *Σαπτεκάζας* είναι Επτά Σπίτια, *Λουποφοντάνα* Λυκόβρυση, *Μπουργκουάλτου* Ψηλό Κάστρο, *Γκεμελλομούντες* Χαλινάρι του βουνού-αυχένας.

Παρά τη συνεχή μαζική παρουσία και δράση τους οι λατινόφωνοι αυτοί πολεμιστές δεν αναφέρονται μέχρι τον 10ο αιώνα με το όνομα Βλάχοι. Μήπως δεν υπήρχαν έως τότε; Μήπως κατήλθαν από τον Δούναβη μετά τον 10ο αιώνα οπότε αναφέρονται εφ’ εξής με το όνομα Βλάχοι; Η απάντηση είναι απλή: οι λατινόφωνοι αρειμάνιοι προϋπήρχαν ανέκαθεν και, όπως αναφέρθηκε, μνημονεύονται. Αλλά όχι με τέτοιο όνομα γιατί απλούστατα το όνομα Βλάχος δεν υπήρχε. Το όνομα ήλθε, όχι οι Βλάχοι!

Εισαγωγή της ονομασίας

Οι Γερμανοί επονόμαζαν αρχικά Volcae, δηλαδή Λαούς της Λατινικής όλους τους λατινόφωνους, ιδιαίτερα τους πλησιέστερους τους Κέλτες, και μετά τους είπαν Welsch. Απ’ αυτό προήλθαν οι ονομασίες Βαλλόνοι και Ουαλλοί, που ήσαν Κέλτες. Οι Σλάβοι, διερχόμενοι τα γερμανικά εδάφη, βρήκαν αυτό το γερμανικό όνομα και παρεφθαρμένο σε Wlaschi ονόμασαν Βλάχους όλους τους λατινόφωνους της Ευρώπης. Αυτό το όνομα έφεραν στα Βαλκάνια της Αυτοκρατορίας, όταν άρχισαν να εγκαθίστανται σταδιακά ως φόρου υποτελείς Σκλαβήνοι του Αυτοκράτορος, και έτσι ονόμασαν τους αυτόχθονες λατινόφωνους που βρήκαν. Οι Ρωμαίοι άρχισαν να ονομάζουν πολύ αργότερα κι αυτοί Βλάχ-

χους τους λατινόφωνους πολεμιστές τους και τις οικογένειές τους από τα τέλη πλέον του 10ου αιώνα όταν πλέον είχε επικρατήσει η ελληνική γλώσσα. Γι' αυτό «ξαφνικά» εμφανίσθηκαν από το πουθενά Βλάχοι – τότε είχε εμφανισθεί για πρώτη φορά το όνομα Βλάχος, δάνειο από τους Σλάβους.

Φύλακες της πατρώας Αυτοκρατορίας

Οι Βλάχοι συνέχισαν, φυσικά, να υπηρετούν την Αυτοκρατορία ως πολεμιστές της και οροφύλακές της. Αυτοί, επειδή ήσαν επίλεκτα στρατεύματα και ορεσίβιοι, εγκατεστημένοι με τα αναρίθμητα κοπάδια τους στα βουνά φύλαγαν μέχρι τέλους τις κλεισούρες και τις βασιλικές οδούς. Γι' αυτό και αναφέρονται ως Βλάχοι Οδίται. Η πρώτη αναφορά γίνεται στον καιρό του Βουλγαροκτόνου, τέλη του 10ου αιώνα, και την σημειώνει ο Κεδρηνός, ο οποίος μνημονεύει ότι:⁷

Ἄρχειν αὐτῶν (Βουλγάρων) προχειρίζονται τέσσαρες ἀδελφοί, Δαβίδ, Μωυσής, Ααρών και Σαμουήλ... Δαβίδ δε ἀναιρεθεὶς μέσου Καστορίας και Πρέσπας εἰς τὰς λεγομένας Καλὰς Δρυς παρὰ τινων Βλάχων Οδιτῶν.

Οι συγκεκριμένοι Βλάχοι Οδίται φύλαγαν το στενό πέρασμα, στο βλαχόφωνο Πισοδέρι, που ελέγχει μέχρι και σήμερα τις συγκοινωνίες ανάμεσα στη Φλώρινα, τις Πρέσπες, την Κορυτσά και την Καστοριά. Εκεί σκότωσαν τον έναν από τους αδελφούς του Τσάρου των Βουλγάρων Σαμουήλ, ο οποίος επαναστάτησε κατά της Αυτοκρατορίας, ενώ ήταν αξιωματούχος της, γιος του κόμητος Νικολάου και Αρμένισσας. Τον πολέμησε σκληρά, επί μακρά έτη, και εντέλει τον συνέτριψε ο Βασίλειος Β' ο Μακεδών ο επικαλούμενος Βουλγαροκτόνος.

⁷ Κεδρηνού, *Σύνοψις ιστοριών αρχομένη από της αναιρέσεως Νικηφόρου Βασιλέως*, έκδοση Iohannes Thurn, Βερολίνο, 1973, Β. 435, 11, 78, σ. 329.

Αργότερα μνημονεύει τους Βλάχους η Άννα η Κομνηνή (1083-1148) στο τεράστιο βιβλίο της *Αλεξιάς*, αφιερωμένο στον πατέρα της Αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό, όπου διηγείται ότι τους Κομάνους οδήγησαν οι Βλάχοι που γνώριζαν τις κλεισούρες και τις φύλαγαν, αλλά αποστάτησαν επειδή, παρά τις συμφωνίες, ο Αλέξιος τους είχε φορολογήσει βαρεια.

Μετά το 1204 έχουν γίνει τόσο ισχυροί ώστε εκείνη την εποχή η Θεσσαλία ονομάζεται *Μεγάλη Βλαχία* και η Αιτωλοακαρνανία *Μικρή Βλαχία* η οποία, με σημαντικά διαλείμματα, διατηρήθηκε μέχρι και τον 15ο αιώνα, οπότε την πήραν οι Οθωμανοί και την μετέφρασαν στα τουρκικά *Κιουτσούκ Ουλάχ*. Έτσι βγήκε στα ελληνικά το προσωνύμιο Κουτσόβλαχοι.

Διατηρώντας ανέκαθεν, λόγω του πολεμικού χαρακτήρα τους, ευρεία αυτονομία στα πλαίσια της Αυτοκρατορίας επαναστατούσαν συχνά όταν η αυτοκρατορική εξουσία γινόταν πολύ συγκεντρωτική ή τους επέβαλε φόρους βαρύτερους από τους συμφωνημένους. Εναντίον τους εξεστράτευσε ο Αρμένιος Ιωάννης Κεκαυμένος, ικανότατος στρατηγός που έφερε το αξίωμα του Κατακαλών. Τον συνέτριψαν, όμως, στη Θεσσαλία τον 11ο αιώνα και αυτός έβγαλε όλο το άχτι του εναντίον τους στο *Στρατηγικόν* του όπου τους χαρακτηρίζει *άπιστον και πονηρόν γένος* αναφέροντας ότι ήσαν βάρβαροι που ήλθαν από τον Δούναβη. Δεν αναφέρει, όμως, πότε και ποιος το μαρτύρησε. Τις δικές του πληροφορίες επαναλαμβάνουν αρκετοί μεταγενέστεροι χρονικογράφοι. Ενωρίτερα, ωστόσο, ο Βουλγαροκτόνος με χρυσόβουλλό του τους είχε υπαγάγει στην Αρχιεπισκοπή Αχριδών, Νέας Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας, την οποία ο ίδιος ίδρυσε, όταν διέλυσε το εφήμερο Βασίλειο του Σαμουήλ. Αλλά είναι έγκυρη πηγή ο ηττημένος και ταπεινωμένος στρατη-

γός; Ο μελετητής του Ούγγρος ιστορικός Λ. Ταμάς υπογράμμισε το 1936.⁸

Το να θελήσεις να ξεκαθαρίσεις μια πηγή ιστορικών πληροφοριών υπό τα γραφόμενα του Κεκαυμένου είναι σαν να επιχειρείς το αδύνατον

Εν προκειμένω είναι αξιοσημείωτο ότι τις απόψεις του Κεκαυμένου για κάθοδο των Βλάχων από τον Δούναβη απέρριψαν επιφανείς Ρουμάνοι ιστορικοί όπως οι T. Papahagi, A. Sacerdoteanu, Siviu Dragomir, Cicerone Poghiric και Petre Nasturel.

Εκατό χρόνια μετά τον Κεκαυμένο, το 1159, ο ραββίνος Βενιαμίν ο εκ Τουδέλας βρίσκει πιο δυναμωμένους, αλλά εξίσου άπιστους, δηλαδή ανυπότακτους, τους Βλάχους μέχρι έξω από τα Λαμία –τότε Ζητούνι– τους οποίους επισκέπτεται και περιγράφει.⁹

Εδώ βρίσκονται τα σύνορα της Βλαχίας που οι κάτοικοί της ονομάζονται Βλάχοι. Μήτε εις Θεόν μήτε εις Βασιλέα πιστεύουν. Είναι αλαφροί και γρήγοροι σαν ζαρκάδια και κατεβαίνουν από τα βουνά τους στους ελληνικούς κάμπους και τους ληστεύουν. Κανείς δεν ριψοκινδυνεύει πόλεμο μαζί τους ούτε μπορεί να τους υποτάξει.

Η διαδρομή τους είναι συναρπαστική κάθε εποχή και η παρουσία τους στην Ιστορία του Γένους συνεχής. Ξεφεύγει από μια εισαγωγή βιβλίου, έστω εκτεταμένη. Άλλωστε ο υποφαινόμενος Βλάχος τους έχει αφιερώσει ογκώδη τόμο.¹⁰

Η σχετική βιβλιογραφία είναι τεράστια, οι εκδοχές και οι θεωρίες αναρίθμητες.

Την μοναδικότητα και αζεπέραστη ανδρεία τους διασώζει ευλαβικά και αυθεντικά η συλλογική μνήμη του Γένους στα δημώδη τραγούδια

⁸ Αχιλλεύς Λαζάρου, *Βαλκάνια και Βλάχοι*, Αθήνα 1996, σ. 118.

⁹ Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Αθήνα 1972, σ. 223 εξ.

¹⁰ Ν. Ι. Μέρτζος, *Αρμάνοι, οι Βλάχοι*, Εκδόσεις Ι. Ρέκος, Θεσσαλονίκη, 2000 και 2001.

του Ακριτικού Κύκλου, όταν ακόμη η πατρώα Αυτοκρατορία ήταν ακμαία και ο Λαός τούς ξεχώριζε:

*Ωσε να στρώσει ο Κωνσταντής
κι Αλέξης να σελώσει
ευρέθη το Βλαχόπουλο
στον μαύρο καβαλάρης
Στο έμπα μπήκε σαν αϊτός
Στο ξέβγα σαν πετρίτης
Στο έμπα χίλιους έκοψε
Στο ξέβγα δυο χιλιάδες
Και στο καλό το γύρισμα
Κανέναν δεν αφήνει*

Υπερασπίσθηκαν την Αυτοκρατορία μέχρι τέλους. Πριν ακόμη στεφθεί Τελευταίος Αυτοκράτωρ, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος εξορμά από τον Μυστρά καταλαμβάνει τη Θήβα, παίρνει τη Βοιωτία και αναμετριέται με τους Οθωμανούς στη Θεσσαλία. Στο πλευρό του πολεμούν οι Βλάχοι. Ο W. Miller γράφει:¹¹

Τότε οι Βλάχοι της Πίνδου ρίχτηκαν από ψηλά κατά των Τούρκων στον μεγάλο θεσσαλικό κάμπο και δέχθηκαν από τον νικηφόρο Κωνσταντίνο έναν διοικητή με έδρα του το Φανάρι (στα Φάρσαλα).

Αρματολοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Ήσαν οι τελευταίες αναλαμπές, όμως. Όταν οι Οθωμανοί επιδρομείς επεκράτησαν και η Πόλη έπεσε, οι Βλάχοι δεν υπετάγησαν. Προκειμένου να διαφυλάξει την ειρήνη και την παραγωγή στα εύφορα νέα τιμάρια του ο νικητής Σουλτάνος τους παρεχώρησε ευθύς αμέσως το

¹¹ W. Miller, *Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα*, Αθήνα 1960, σ. 475.

εξαιρετικό προνόμιο να φέρουν όπλα, να αυτοδιοικούνται και να υπάγονται απ' ευθείας στην εκάστοτε Βαληντέ Σουλτάνα, στην οποία πλήρως μειωμένους φόρους. Οι αετοφωλιές τους στα ψηλά βουνά, όπου αποσύρθηκαν, κηρύχθηκαν άβατες.

Εκστρατεύοντας να αλώσει τη Βιέννη ο Σουλεϋμάν ο Μεγαλοπρεπής (1520-1566) θέλει να έχει τα νότια του ασφαλή και τις γραμμές των επικοινωνιών του ελεύθερες. Έτσι αναθέτει στους Βλάχους την αποστολή που ανέκαθεν εκτελούσαν στην Αυτοκρατορία: τη φύλαξη των βασιλικών οδών, των κλεισωρειών και των αμάχων αγροτών. Με επίκεντρο τα βλαχοχώρια ιδρύει τα πρώτα δεκαπέντε αρματολίκια: Καστανιάς στο Βέρμιο, Σερβίων στα Χάσια, Γρεβενών, Ασπροποτάμου, Μαλακασίου και Γαρδικίου-Λιδωρικίου στην Πίνδο, Μηλιάς, Τεμπών και Ελασσόνας στον Όλυμπο, Ανασελίτσας, Αγράφων, Βάλτου και Ξηρομέρου, Πατρατζικίου σε Βελούχι-Θερμοπύλες, Μαυροβουνίου και Κάρλελι. Η προσωμία αρματολός είναι λατινόφωνη βλάχικη: *armatul*, ο οπλισμένος. Από κει πέρασε στην ελληνική γλώσσα η λέξη *άρματα*, δηλαδή όπλα, που είναι αμιγώς λατινική.

Περιώνυμοι Βλάχοι αρματολοί αναδεικνύονται στη Μηλιά οι Λαζαίοι, στον νότιο Όλυμπο ο Πάνος Τσάρας και ο θυρλικός γιός του Νικοτσάρας, στα Τέμπη με έδρα τη Ραψάνη οι Τζαχειλαίοι, στον Τύρναβο ο Τζίμας, στα Σέρβια οι Μπιζιωταίοι, στα Γρεβενά ο Γιάννης Πρίφτη - στα βλάχικα *ο γιος του παπά*, στον Ασπροπόταμο ο Νικόλαος Στουρνάρας και ο Χριστόδουλος Χατζηπέτρος που υπερασπίστηκαν το Μεσολόγγι, στα Άγραφα οι Μπουκουβαλαίοι με γενάρχη τον μυθικό ΓεροΔήμο του δημοτικού τραγουδιού, ο Γιαννάκης Ράγκος και αυτός ο αρχιστράτηγος του Ιερού Αγώνος Γεώργιος Καραϊσκάκης, στον Βάλτο οι Στράτοι και οι Σταθά, στο Καρπενήσι οι Βλαχόπουλοι κι ο Σιαδήμας, στη Βόνιτσα οι Γριβαίοι, οι Δράκοι και ο Τζιώγκας κ.ά. Όταν δεν ήσαν συγγενείς, ήσαν σταυραδέφια. Το γενεαλογικό δέντρο τους κατέγραψε

στα *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*¹² ο βλαχόφωνος ιστορικός του Αγώνος Νικόλαος Κασομούλης.

Με το Δημοτικό Τραγούδι του ο ελληνικός Λαός υμνεί επί αιώνες μέχρι σήμερα αντρειωμένους Βλάχους, όπως ήταν οι Γερο-Δήμος, ο Νικοτσάρας, ο Γιάννης του Σταθά, ο παπα-Θύμιος Βλαχάβας κ.ά. Βλάχος ήταν και ο μέγας οραματιστής εθναπόστολος Ρήγας ο Βελεστινλής.

Αυτοί σηκώθηκαν πρώτοι όταν σήμανε Εθνεγερσία. Αυτοί έτρεξαν στο πλευρό του Αλεξάνδρου Υψηλάντη από τη Μακεδονία στις ηγεμονίες, όπου τη Μονή του Σέκου υπερασπίστηκαν άχρι θανάτου οι Βλάχοι στρατηγοί του Πρίγκηπος εθνομάρτυρες Γεωργάκης Ολύμπιος από το Βλαχολείβαδο και Γιάννης Φαρμάκης από το Μπλάτσι.

Τα δίκτυα της διεθνούς οικονομίας

Με αυτά τα δεδομένα οι Βλάχοι εγκατέστησαν, έθεσαν υπό τον έλεγχό τους, ένα απέραντο δίκτυο οικονομίας που, μετά τον 16ο αιώνα, θα λειτουργήσει μέχρι την αυγή του 20ού αιώνα από την Οδησσό μέχρι τη Βιέννη. Στα κοπάδια τους παρήγαγαν την πρώτη ύλη (γάλα, μαλλί και δέρματα), την οποία οι άοκνες γυναίκες τους επεξεργάζονταν επί τόπου διασφαλίζοντας την προστιθεμένη αξία (τυροκομικά, υφαντά, σκουτιά, κάπες, ρούχα και μαλακά δέρματα). Στα κοπάδια τους εξέτρεφαν, επίσης, χιλιάδες γερά άλογα και μουλάρια που αρχικά αποτελούσαν τα μεταγωγικά του αυτοκρατορικού στρατεύματος από τον 6ο κιόλας αιώνα όπως αναφέρει ανωτέρω ο Θεοφάνης. Αυτοί σχημάτισαν τα επιβλητικά καραβάνια που επί μακρούς αιώνες διέσχιζαν όλα τα Βαλκάνια ενώνοντας εμπορικά την Ανατολή με τη Δύση. Αυτοί, τέλος, φύλαγαν τις βασιλικές οδούς και τα περάσματα.

Ακολουθούσαν κυρίως την αρχαία Εγνατία Οδό μέχρι το Δυρράχιο. Υπό τους Οθωμανούς την παρήλλαξαν βορειότερα, ώστε να κατα-

¹² *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, τόμος Α', σ. 3 εξ.

λήγει στην αυτόνομη λατινόφωνη Δημοκρατία της Ραγούζας, το μοναδικό ελεύθερο λιμάνι της Ανατολής προς τη Βενετία.

Στον κόμβο της παραλλαγής αυτής ανέπτυξαν, κοντά στην Κορυτσά, την ονομαστή Μοσχόπολη. Με βλαχόφωνο πληθυσμό 40.000 έως 60.000 ψυχών ήταν ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά και παραγωγικά κέντρα των Βαλκανίων. Καλλιέργησε τα Ελληνικά Γράμματα, ίδρυσε τη Νέα Ακαδημία και εγκατέστησε το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο μετά το Πατριαρχείο. Διατηρούσε, επίσης, ιδιόκτητο εμπορικό στόλο στην Αδριατική. Την κατέστρεψαν Τουρκαλβανοί ληστές την ίδια χρονική στιγμή που ο Ναπολέων κατέλυε την Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας.

Εντωμεταξύ, προσαρμοζόμενοι στις νέες διεθνείς ισορροπίες Δυνάμεων, είχαν οδηγήσει έναν βορειότερο κλάδο της Εγνατίας στον περίφημο Ζέμονα, στο Ζεϊμούν της Σερβίας και Σεμλίνο της ελληνικής παράδοσης, μέσω του οποίου εμπορεύονταν οι Αυτοκρατορίες των Οθωμανών και των Αψβούργων. Εκεί, τέλη του 18ου αιώνα ίδρυσαν κοινότητα που έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο *Κοινότης των Ρωμαίων Μακεδονοβλάχων*. Χρηματοδότης είναι ο βαρόνος Γεώργιος φον Σπίρτας, από την Κλεισούρα. Ήλεγχαν όλη τη μεθοριακή περιοχή, γνωστή ως *Πόλεις του Σρεμ*, όπου καταγράφονται οικογένειες από τις βλαχόφωνες εστίες της Μακεδονίας.¹³

Από την απογραφή των πόλεων του Σρεμ είναι γνωστό ότι, γύρω στο 1770, ζούσαν εκεί 29 οικογένειες από τη Μοσχόπολη, 20 από την Κατράνιτσα, 11 από το Μπλάτσι, 5 από τη Βέροια, 1 από την Καστοριά και 1 από τη Νάουσα.

Αφού είχαν ανθίσει στη Βενετία, επικρατούσαν στη Ριέκα και στη Τεργέστη, κυριάρχησαν στη Βούδα, την Πέστη και τη Βιέννη, όπου έκτισαν μνημειώδεις ελληνικούς ναούς και θεόρατα караβάν σαράι για

¹³ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΑ', σ. 236.

τα караβάνια τους, ανέπτυξαν ισχυρότατες επιχειρήσεις, έγιναν μεγάλοι τραπεζίτες, βαρώνοι και μυστικοσύμβουλοι του Αυτοκράτορος. Εκεί οι Σιατιστείς αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου εξέδωσαν την πρώτη ελληνική εφημερίδα και τύπωσαν μυστικά όλα τα έργα του δικού τους Ρήγα.

Στην Πέστη οι Έλληνες δεν ανέχονται πια να εκκλησιάζονται στη σερβική εκκλησία και ζητούν άδεια να κτίσουν δική τους. Ιδού τι συμβαίνει:¹⁴

Υπογράφουν 300 ελληνικές οικογένειες εξ ων τα 2/3 Μακεδονόβλαχοι. Οι 177 οικογένειες κατάγονται από τη Μοσχόπολη. Ο έρανος για τον ναό απέδωσε 32.454 χρυσά φλωριά. Τα 26.000 έδωσαν Μοσχοπολίτες: 40.000 χρυσά φράγκα ο Αλέξανδρος Λέπωνος, 2.000 χρυσά φλωριά ο Ναούμ Μέσκα και ο Γεώργιος Χριστοδούλου.

Ο μεγαλοπρεπής ελληνικός ναός της Πέστης εγκαινιάζεται το 1770 και αφιερώνεται στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Μετά μια γενεά, 9 Νοεμβρίου 1802, «η εν Πέστα Ελληνική Κοινότης Γραικών τε και Βλάχων Μακεδονίται» ιδρύει τον οργανισμό λειτουργίας του Ναού και στο προοίμιο αναφέρει:¹⁵

Κοινή γνώμη απεφασίσαμεν δια να έχωμεν παντοτινήν ειρήνην τόσον ημείς όσον και τα τέκνα των τέκνων ημών και όλοι οι μεταγενέστεροι του Γένους μας Γραικοί τε και Βλάχοι...

Την ίδια εποχή οι Ρωμαίοι Μακεδονόβλαχοι στη σερβική πόλη Στάμπατς συντηρούν τέσσερα ελληνικά σχολεία: αρρεναγωγείο, παρθεναγωγείο, γυμνάσιο και επαγγελματική σχολή. Ευημερούν στο Βελιγράδι και βοηθούν αποφασιστικά τους Σέρβους.

Κέντρο όλων των ενεργειών, της πολιτικής ισχύος και του πλούτου τους παραμένει η Βιέννη, όπου Μαικήνας της Κλασικής Μουσικής της και δημιουργός της νέας αυτοκρατορικής πόλης αναδεικνύεται ο

¹⁴ Ιωακείμ Μαρτινιανού, *Η Μοσχόπολις*, σ. 139.

¹⁵ Ελληνική Ορθόδοξος Διασπορά στην Ουγγαρία, σελ.75, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κοζάνης 2010

βαρώνος Νικόλαος Δούμπας, γιος του τραπεζίτη βαρώνου Στέργιου Δούμπα από το Μπλάτσι. Ο τραπεζίτης βαρώνος Σίμων Σίνας από την Μοσχόπολη ελέγχει την ποταμοπλοΐα του Δουνάβεως, τους σιδηροδρόμους της Ουγγαρίας και απέραντα κτήματα εκτεινόμενα σε τρία Κράτη, ενώ πρώτη φορά ενώνει με μεγαλειώδη γέφυρα τη Βούδα με την Πέστη. Θα είναι οι Μεγάλοι Εθνικοί Ευεργέτες.

Ο εκπαιδευτικός Θ. Νάτσινας την επισκέπτεται το 1933 οπότε βρίσκει άθικτο ακόμη, μα αδειανό, το караβάν σαράι των Βλάχων μεγαλεμπόρων και το περιγράφει:¹⁶

Αι τέσσαρες πλευραί της μεγάλης αυλής κλείονται από τας 23 αποθήκας εις τας οποίας αποθήκευον εμπορεύματα οι μεγάλοι Μακεδονικοί οίκοι Δούμπα, Σκούρτη, Δούκα, Τόρνα, Σπίρτα, Ντίρα, Γόρα, Κάπρα, Μανούση, Χρηστομάνου, Ανδράση, Τοσίτσα, Τσότα, Οικονόμου, Χερτούρα, Δήμητσα και πολλοί άλλοι.

Στο εμβληματικό επιστημονικό σύγγραμμά του *Ο Τσιντσάριμα* που εξέδωσε το 1937 στη σερβική γλώσσα ο Ντούσαν Πόποβιτς, καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου, καταγράφει τη δράση των Βλάχων στη Γιουγκοσλαβία, στις άλλες βαλκανικές χώρες, πλην της κοιτίδας τους Ελλάδος, και στην Αυτοκρατορία των Αψβούργων από τον 18ο αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα. Το έργο του, στο οποίο αναφέρονται δεκάδες συγγραφείς –πολλοί χωρίς να γνωρίζουν τη Σερβική– κυκλοφορεί μεταφρασμένο στην Ελληνική για πρώτη φορά η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών το 2010 από τις εκδόσεις Ι. Ρέκος.

Ο Πόποβιτς περιγράφει τους Βλάχους ως εξής:

Για τους Τσίντσαρους έχει παρατηρηθεί από παλαιά ότι εμφανίζονταν περισσότερο Έλληνες από τους γεννημένους Έλληνες (...)

¹⁶ Θ. Νάτσινας, *Οι Μακεδόνες πραγματευτάδες εις τας χώρας της Αυστρίας και Ουγγαρίας*, 1934.

Κρατούν όλο το εμπόριο, εισαγωγικό και εξαγωγικό. Την εποχή εκείνη αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην κοινωνία του Βελιγραδίου. Οι πασάδες του Βελιγραδίου δανείζονταν χρήματα από αυτούς (....)

Στην εποχή τους μπορούμε να πούμε ότι επηρέασαν αποφασιστικά στη δημιουργία και στην εξέλιξη της σύγχρονης αστικής ζωής (...)

Δεν υπάρχει ούτε μία εθνική ομάδα στα Βαλκάνια που να μη την ευεργέτησαν και μάλιστα πολύ (...)

Οι Τσίντσαροι ήσαν οι κύριοι αρχιτέκτονες της ενιαίας βαλκανικής κουλούρας: της υλικής, της πνευματικής, της ηθικής.

Στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ακμάζει ο ελληνισμός και ανάμεσα στους επιφανέστατους Έλληνες προεξέχουν από το 1805 οι βλαχόφωνοι, οπότε αναγνωρίζεται από την Πύλη αυτόνομος Χεδίβης (Αντιβασιλεύς) της Αιγύπτου ο Μωχάμετ Άλυ, ο οποίος εμπιστεύεται ιδιαίτερα τους Βλάχους. Έτσι ανεβάζει Πατριάρχη Αλεξανδρείας τον Ιερόθεο από τον Κλεινοβό του Ασπροποτάμου. Αναθέτει τη διαχείριση των απέραντων κτημάτων του και τη ναυσιπλοΐα του Νείλου στον Μετσοβίτη Μιχαήλ Τοσίτσα, που μαζί με τον ανεψιό του Νικόλαο Στουρνάρα δημιουργούν πελώριο εμπορικό οίκο στη Μεσόγειο με έδρα το Λιβόρνο. Οι Μετσοβίτες αδελφοί Αυγέρης και Γεώργιος Αβέρωφ ελέγχουν το ολιγοπωλιακό εισαγωγικό εμπόριο σίτου από τη Ρωσία και ο Μίχας εφένδης Τσίρλης από το Νυμφαίον ασκεί την προνομιακή συγκομιδή και εμπορία βάμβακος. Όλοι τους αναδεικνύονται Μεγάλοι Εθνικοί Ευεργέτες. Κοντά τους προσέρχονται και ακμάζουν οι *ανόστρι* –οι δικοί μας– συγγενείς, συγχωριανοί κι άλλοι ομόγλωσσοι λατινόφωνοι.

Παράλληλα στον ελληνικό χώρο ακμάζουν τα διεθνώς δικτυωμένα βλαχοχώρια. Ολόκληρες πόλεις είναι η αυτόνομη Χώρα Μετζόβου, η Σαμαρίνα, η Σίπισχα, το Λινοτόπι, το Κρούσοβο, η Σιάτιστα, η Κλεισούρα, το Μπλάτσι, το Συρράκο, το Περτούλι, η Γράμμουστα, το Βλαχολείβαδο, η Νικολίτσα κ.ά. που σε καθεμιά ο πληθυσμός της υπερβαίνει τις 6.000. Βλαχόφωνος στη συντριπτική πλειοψηφία του είναι ο ελ-

ληνικός πληθυσμός στο Μοναστήρι, εμβληματικός στις Σέρρες και στη Θεσσαλονίκη.

Οι Καλαρρύτες, με τεράστια κοπάδια, παράγουν και εξάγουν στην Ευρώπη υφαντά και κάπες διατηρώντας στη Μεσόγειο εμπορικό στόλο με εμπορεία στη Σαρδηνία και στη Μασσαλία. Την παραγωγή κι εξαγωγή ερυθρών νημάτων και στρατιωτικών στολών, όπως και τον πρώτο παραγωγικό συνεταιρισμό, οργανώνει στα Αμπελάκια ο βλαχόφωνος Γεώργιος Λάιος-*Μαύρος* στα ελληνικά και *Σβάρτς* στα γερμανικά. Περιώνυμοι αργυροχρυσόχοι ακμάζουν στο Λινοτόπι, στους Καλαρρύτες (πατρίδα των Μπούλγκαρι) και στη Νέβεσκα (Νυμφαίον), αγιογράφοι στη Σαμαρίνα, στη Γράμμουστα, στο Λινοτόπι, στ' Ασπροπόταμο, στη Μπελκαμένη και στα Άνω Σουδενά, ξυλογλύπτες στο Μέτσοβο κ.λπ.

Ο πολιτισμός των Βλάχων

Οι Βλάχοι συνάξουν πλούτο και πολιτισμό, κτίζουν και καλλωπίζουν μεγάλα αρχοντικά. Στα *Στρατιωτικά Ενθυμήματα* ο αγωνιστής του 1821 Νικόλας Κασομούλης αναφέρει ότι στο Περτούλι και στο Βετερνικό τ' Ασπροποτάμου συνάντησε *θεόρατα πυργόσπιτα κατάφορτα πλούτου*. Ο Πουκεβίλ, Γάλλος πρόξενος στην Αυλή του Αλή πασά, επισκέπτεται το 1806 τα βλαχοχώρια της Πίνδου και τη Σιάτιστα. Αφηγείται:¹⁷

Όσοι Βλάχοι συναλλάσσονται με το εξωτερικό και ταξιδεύουν, ομιλούν ο καθένας τους περισσότερες από μια ευρωπαϊκές γλώσσες και έχουν στα σπίτια τους αξιόλογες βιβλιοθήκες με γαλλικές και ιταλικές εκδόσεις και άριστες εκδόσεις κλασικών συγγραφέων. Αυτοί κι οι συχωριανοί τους ζουν τέτοια ζωή ώστε εκπλήσσεται ο επισκέπτης.

Τη Σιάτιστα την έκτισαν κατά τον 12ο αιώνα τσομπαναραίοι Βλάχοι. Τά 'χασα περνώντας από το παζάρι που το στόλιζαν ωραία μαγαζιά και βρήκα καλοχτισμένα σπίτια και χάρηκα το θαύμα μιας πολιτείας μ'

¹⁷ Fr. Pouqueville, *Voyages en Grece*, Paris 1820, σσ. 178, 78.

έναν αέρα αρχοντιάς και πάστρας που δεν βρίσκει κανείς πουθενά αλλού στην Τουρκία.

Το 1893 ή 1894 τα βλαχοχώρια επισκέπτεται και περιγράφει λεπτομερώς ο Γερμανός καθηγητής του Πανεπιστημίου της Λειψίας Gustan Weigand με πρόδηλο σκοπό να αποδείξει ότι οι Βλάχοι «είναι» Ρουμάνοι. Όμως, ομολογεί:¹⁸

Όποιος έχει δει τα φτωχικά βουλγαρικά χωριά με τα μικρά βρώμικα καλύβια από πλιθιά ή τα επίσης φτωχικά ελληνικά χωριονδάκια στην Ήπειρο, τόσο πιο γοητευμένος μένει όταν βλέπει τα αρωμονικά χωριά. Όχι μόνον επειδή, χωρίς εξαίρεση, βρίσκονται σε πανέμορφη θέση αλλά πιο πολύ επειδή έχουν επιβλητικά σπίτια, επιπλωμένα ωραία.

Η Νέβεσκα έχει 500 σπίτια, όλα από πελεκητή πέτρα, σκεπασμένα με χονδρές πλάκες από σχιστόλιθο και σχεδόν όλα διώροφα. Αυτή η εντύπωση γίνεται ακόμη εντονότερη όταν μπαίνει κανείς μέσα στα σπίτια. Βρίσκει κανείς τον καλόν οντά επιπλωμένον κατά τον ευρωπαϊκό τρόπο σε έναν αρκετά μεγάλον αριθμό πλουσίων οικογενειών που εδώ δεν είναι καθόλου λίγες. Σχεδόν όλα έχουν χαλιά διαλεγμένα με μιαν ιδιαίτερη αίσθηση για την ομορφιά τους, ενώ στους τοίχους βρίσκονται πολυθρόνες. Οι τοίχοι είναι βαμμένοι χρωματιστοί, τα ταβάνια ασπρισμένα και οι σανίδες γυαλίζουν από το σφουγγάρισμα. Κυριαρχεί μια καθαριότητα που δεν βρίσκει κανείς πουθενά καλύτερη.

Όταν ο Ληκ έγραφε πως οι μεγαλύτερες, ομορφότερες και καθαρότερες ελληνικές πόλεις είναι οι βλάχικες, προφανώς εννοούσε χωριά σαν το Συρράκο, τους Καλαρρύτες, το Μέτσοβο ή το Βλαχολείβαδο.... Αν ήξερε το Κρούσοβο, τη Νέβεσκα και τα άλλα χωριά στον Βορρά, δεν θα μιλούσε μόνο με έκπληξη αλλά με θαυμασμό.

Το 1911 παρατηρούν οι Άγγλοι Allan Wace-M. Thomason:¹⁹

¹⁸ G. Weigand, *Die Aromounien*, σσ. 297, 69-70, 83, 296.

¹⁹ Allan Wace - M. Thomason, *Οι Νομάδες των Βαλκανίων*, σ. 212 εξ.

Στα καλύτερα σπίτια, τόσο στην Κλεισούρα όσο και στη Νέβεσκα, μπορεί να ιδεί κανείς μια περίεργη τοπική μέθοδο διακόσμησης. Το επάνω μέρος των τοίχων διακοσμείται από ένα διάζωμα με θεούς και θεές της αρχαίας Ελλάδος.

Ο Κρητικός Μακεδονομάχος Γιάννης Καραβίτης τους έζησε μέσα στη φωτιά του Αγώνα επί τέσσερα χρόνια και γράφει στα Απομνημονεύματά του:²⁰

Οι βλαχόφωνοι είναι η πιο πολιτισμένη και η πιο έξυπνη ράτσα. Έχουν κτισμένα τα χωριά τους εις υψηλά και στρατηγικά σημεία όπως το Πισοδέρι, η Νέβεσκα και η Κλεισούρα.

Οι Βλάχοι δεν περιορίζονται μόνον στη Μακεδονία, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στην Αιτωλοακαρνανία, ούτε στη Διασπορά αλλά εκτείνονται και στον Μοριά, ενώ πολλοί έχουν καταφύγει στα Ιόνια Νησιά, όπως η οικογένεια του ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη από τη Βαλαώρα της Ηπείρου, εξάδελφος του ποιητή Γ. Ζαλοκώστα από το Συρράκο. Το 1832, οπότε η παρουσία τους στον Μοριά ήταν ακόμη ζωντανή και δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί, ο Κων. Κούμας καταθέτει:²¹

Διεσκορπισμένοι εις διάφορα χωρία, ως επί το πλείστον ορεινά, από της Μακεδονίας έως της Πελοποννήσου, είναι οι λεγόμενοι Βλάχοι, Μακεδόνες και Θεσσαλοί όντες και Έλληνες το γένος.

Τους συναντά στο παζάρι του Άργους, στον Μοριά, να μιλούν βλάχικα ο Γάλλος πρόξενος της Θεσσαλονίκης Cousinery και μαρτυρεί:²²

Βλάχοι δεν υπάρχουν μόνον στη Μακεδονία αλλά ακόμη και στην περιοχή του Άργους, όπου ασκούν κυρίως τα επαγγέλματα του κτηνοτρόφου και του εμπόρου. Μπορώ να μιλήσω γι' αυτούς γιατί τους γνώρισα

²⁰ Ι. Καραβίτη, *Ο Μακεδονικός Αγών*, Αθήνα 1994, εκδόσεις Πετσίδα, τόμος Α' σ.170.

²¹ Κωνσταντίνου Κούμα, *Ιστορία ανθρωπίνων πράξεων*, Βιέννη, 1832, σ. 521.

²² E.M. Cousinery, *Voyages en Macodoine*, Paris, 1839, I, σ. 18.

καλά και τους άκουσα στο παζάρι να μιλούν... Με διεβεβαίωσαν ότι κατοικούν στα γειτονικά βουνά, ήταν κτηνοτρόφοι και μιλούσαν την ίδια γλώσσα με τους Βλάχους της Μακεδονίας και ταυτόχρονα τα ελληνικά.

Αναφέρεται, επίσης, ότι το 1854 ξέσπασε στη Μεσσηνία *Βλαχοεπανάσταση*. Δεκάδες τοπωνύμια του Μοριά αναφέρονται εξ άλλου στους Βλάχους: Βλάχοι, Βλαχοράφη και Βλαχοφτέρη στη Γορτυνία, Βλαχόπουλο στη Πυλία, Βλαχοχώρι στη Λακωνία, Βλαχέικα στην Τροιζηνία, Βλαχοκερασιά στη Μαντινεία, Βλαχέικα στη Πάτρα και Βλαχιώτης στην Επίδαυρο.²³

Κυριαρχούν, επίσης, στη Βόνιτσα και στην περιοχή της όπου τους συναντά κατά την Εθνεγερσία Άγγλος περιηγητής που καταθέτει:²⁴

Αν και η Βόνιτσα ήταν το αρχηγείο, δεν υπήρχε εκεί κανένα άλλο στρατιωτικό σώμα εκτός από αυτό του καπετάνιου Τζιιώγκα, αρχηγού των Βλάχων, έναν πληθυσμό που συνέβαλε στην Επανάσταση με έως και δέκα χιλιάδες άντρες σε διάφορες περιόδους. Ο Τζιιώγκας είχε μαζέψει διαμιάς μέχρι και δυο χιλιάδες.

Η συμβολή των Βλάχων στην Εθνεγερσία είναι καθοριστική και ήδη έχουν μνημονευθεί οι σημαντικότεροι πολέμαρχοι. Αυτοί, όπως οι αρματολοί του Ασπροποτάμου Χριστόδουλος Χατζηπέτρος και Νικόλαος Στουρνάρας, υπερασπίζονται το πολιορκημένο Μεσολόγγι. Ελεύθεροι Πολιορκημένοι είναι εκατοντάδες Βλάχοι αρματωμένοι κι αυτούς μνημονεύουν «Τα παιδιά της Σαμαρίνας» που ακόμη τραγουδάει και χορεύει όλη η Ελλάδα.

Καθοριστική σε πολιτικό επίπεδο υπήρξε και η συμμετοχή του ιατρού Ιωάννη Κωλέττη, από το Συρράκο. Ηγήθηκε του Εμφυλίου Πολέμου εισβάλλοντας στον Μοριά, διετέλεσε ο πρώτος συνταγματικός Πρωθυπουργός της Ελλάδος, οργάνωσε το Κράτος και προ πάντων είναι αυτός που διεκήρυξε τη Μεγάλη Ιδέα.

²³ Γιώργης Έξαρχος, *Αυτοί είναι οι Βλάχοι*, Αθήνα, 1994, σ. 72.

²⁴ U. Urquhart, *Spirit of the East*, London, 1830, σ. 116.

Η προσφορά στην ελληνική παιδεία

Ανάλογη υπήρξε ενωρίτερα η συμβολή τους στην παιδεία και στην εθνική αφύπνιση του Γένους. Επιτροχάδην αναφέρονται ενδεικτικά οι Βλάχοι Μεγάλοι Διδάσκαλοι:

Ιωάννης Κωττούνιος (Βέροια 1572-Πάδοβα 1657). Φέρει μεταφρασμένο στα βλάχικα το παλαιολόγειο επώνυμο Κυδώνης. Ίδρυσε στην Πάδοβα το Κωττουνιανόν Κολλέγιον όπου δίδαξε ελληνική φιλοσοφία, ιδιαίτερα τον Αριστοτέλη.

Ο Νεόφυτος Δούκας (1760-1845) από τα Άνω Σουδενά διηύθυνε την Αθωνιάδα Σχολή του Αγίου Όρους, δίδαξε στην Πατριαρχική Ακαδημία, διηύθυνε την βιβλιοθήκη της Ιερουσαλήμ. Κατέλιπε σπουδαία έργα. Οι Αθανάσιος Καβαλλιώτης και Δανιήλ Μοσχοπολίτης δίδαξαν στη Νέα Ακαδημία της Μοσχοπόλεως τον 18ο αιώνα. Κατέλιπαν σπουδαία έργα και Λεξικό. Ο Γρηγόριος Ζαλύκης ή Ζαλύκογλου, από τη Θεσσαλονίκη, ίδρυσε προεπαναστατικά στο Παρίσι το *Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον*.

Στο Αγιολόγιον του Σωφρονίου Ευστρατιάδου μνημονεύονται έξι Βλάχοι Άγιοι και Νεομάρτυρες. Βλάχοι ήσαν οι Οικουμενικοί Πατριάρχες Ματθαίος Β΄ και ο μέγας Ιωακείμ Γ΄ ο Μεγαλοπρεπής από το Κρούσοβο, συγχωριανός του Ντούσαν Πόποβιτς. Επίσης ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Ιερόθεος.

Μόλις ιδρύεται υποτυπωδώς το πρώτο ελεύθερο Κράτος των Ελλήνων, οι Βλάχοι σπεύδουν πρώτοι από τη Βιέννη και καταθέτουν πλούσιο τον οβολό τους για να λειτουργήσει στοιχειωδώς. Περιθάλλουν στοργικά τα ορφανά του Ιερού Αγώνα. Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, μόλις αποβιβάσθηκε στο Ναύπλιο, βρήκε αδειανό το δημόσιο ταμείο και ιλιγγιώδη τα χρέη του Έθνους προς τους τραπεζίτες του Λονδίνου από τα ληστρικά δάνεια της Ανεξαρτησίας. Στις 16 Μαΐου 1830,

με αριθμό πρωτοκόλλου 766, γράφει στη Βιέννη στον Βλάχο βαρόνο Σίμωνα Γ. Σίνα:²⁵

Εδέχθημεν μετά πολλής ευγνωμοσύνης την ποσότητα των 2.007/100 διστήλων τα οποία μετά των εν Βιέννη συμπολιτών σας Γραικο-Βλάχων προσφέρετε δωρεάν εις τα δημόσια της Ελλάδος καταστήματα (...) Είθε το ιδικόν σας παράδειγμα να εγείρη και άλλους ομογενείς. Εάν και άλλοι ομογενείς συνδράμωσι, με την αυτήν προθυμίαν εις βοήθειαν των ορφανών Ελληνοπαίδων, των οποίων γέμουσιν οι ελληνικοί τόποι, τότε και τα διδασκτικά καταστήματα θέλουσι στερεωθεί και η επομένη γενεά θέλει λάβει αγωγήν αξίαν (...). Εκφράζομεν προς σε, Κύριε και προς τους συμπολίτας σου Γραικο-Βλάχους πολλήν ευγνωμοσύνην εκ μέρους των ορφανών και, παρ' ημών, την εξαίρετον υπόληψιν. Ο Κυβερνήτης Ι.Α.Καποδίστριας

Η ώρα των βλαχοφώνων Μεγάλων Εθνικών Ευεργετών εσήμανε στην ελληνική παιδεία αμέσως μόλις ιδρύθηκε το πρώτο ελεύθερο Κράτος των Ελλήνων. Δωρίζουν απλόχερα στο Γένος και χρυσώνουν την πρωτεύουσά του Αθήνα ως εξής:

Οι Γεώργιος Αβέρωφ, Μιχαήλ Τοσίτσας και Νικόλαος Στουρνάρας το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Ενισχύουν το Εθνικό Πανεπιστήμιο και η χήρα του Ν. Τοσίτσα δωρίζει το οικοπέδο όπου ανεγείρεται το Αρχαιολογικό Μουσείο. Ο βαρόνος Σίμων Σίνας την Ακαδημία Αθηνών, τον Μητροπολιτικό Ναό και το Εθνικό Αστεροσκοπείο στην Αθήνα. Επίσης στη Σύρο τον Μητροπολιτικό Ναό της. Ο Γεώργιος Αβέρωφ τη Σχολή των Ευελπίδων, τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο, το Εφηβείον, μετέπειτα φυλακές, Αβέρωφ, καθώς και το ένδοξο θωρηκτό «Γ. Αβέρωφ» », ενώ ιδρύει Γεωργικές Σχολές στη Λάρισα και στην Εύβοια. Οι εξάδελφοι Ευαγγέλης και Κωνσταντίνος Ζάππας τα Ζάππεια Παρθεναγωγεία στην Κωνσταντινού-

²⁵ Ελληνική Ορθόδοξος Διασπορά στην Ουγγαρία, σελ.46, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κοζάνης 2010

πολη και στην Αθήνα το Ζάππειο Μέγαρο. Ο Απόστολος Αρσάκης τα Αρσάκεια Σχολεία. Ο Μιχαήλ Τοσίτσας τα Τοσίτσεια Σχολεία. Ο βαρώνος Κωνσταντίνος Μπέλλιος τη βιβλιοθήκη του στην Εθνική Βιβλιοθήκη και στον Δήμο το Δημοτικό Νοσοκομείο «Η Ελπίς», σήμερα Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, ενώ ταυτόχρονα ιδρύει στην Αταλάντη τον οικισμό Νέα Πέλλα, όπου στεγάζονται όσοι Μακεδόνες αγωνίσθηκαν το 1821 στη Νότιο Ελλάδα. Το Οφθαλμιατρείο στην Αθήνα ιδρύουν όλοι μαζί οι Βλάχοι ευεργέτες με συνεισφορές. Στολίζουν το Πανεπιστήμιο με τη ζωφόρο του και με τους ανδριάντες των προφυλαίων του. Ο Ιωάννης Μπάγκας χαρίζει το ξενοδοχείο του «Μέγας Αλέξανδρος» στην πλατεία Ομονοίας και το Μπάγκειον Ίδρυμα με τις προσόδους του, χρηματοδοτεί σχολεία και μοιράζει βιβλία στις υπόδουλές ακόμη ελληνικές χώρες. Ο Χρηστάκης Ζωγράφος, βαθύπλουτος τραπεζίτης στην Πόλη, ιδρύει τα Ζωγράφεια Σχολεία, αγαθοεργά Ιδρύματα και Βιβλιοθήκη. Ανακηρύσσεται Μέγας Ευεργέτης του Γένους και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι αδελφοί Λάμπρου τον πυρήνα της συλλογής του Εθνικού Νομισματικού Μουσείου, ενώ παράλληλα ιδρύουν την εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία και τον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός». Ο Γεώργιος Σταύρου ιδρύει την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Ανάλογες ευεργεσίες αφιερώνουν οι ίδιοι κι άλλοι επιφανείς Βλάχοι σ' όλον τον ελληνικό χώρο, στην Κωνσταντινούπολη, στην Αίγυπτο και στη Διασπορά.

Στη Θεσσαλονίκη ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου με κληροδοτήμά του δωρίζει το Καυταντζόγλειο Στάδιο, στους καιρούς μας ο αδελφοί Παπαγεωργίου το ομώνυμο πρότυπο Νοσοκομείο, η Αλίκη Ωρολογιά Τέλογλου το Τελόγλειον Ίδρυμα, ο Δημήτρης Ζάννας το μεγάλο κτήμα του κληροδοτήμα στην Αμερικανική Γεωργική Σχολή, ο Αλέξανδρος Καρίπης το Καρίπειον Μέλαθρον και το Καρίπειον Ίδρυμα. Ιδρυτής της ιστορικής Φιλοπτώχου Αδελφότητας Θεσσαλονίκης είναι ο Κωνσταντί-

νος Τάττης Ο Νάνος (Ιωάννης) Γούτα Καυταντζόγλου υπήρξε ο μεγαλύτερος προεστώς της Θεσσαλονίκης και προστάτης των Γραμμάτων. Ο εγγονός του ήταν ο Λυσίμαχος.

Βλάχοι της Θεσσαλονίκης

Επιφανείς Βλάχοι στη Θεσσαλονίκη αναφέρονται επιγραμματικά:

Οι Πρυτάνεις του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δημ. Καρανίκας και Κων. Δεμίρης. Οι εμβληματικοί οι Γυμνασιάρχες Γεώργιος Ζουμετικός, Κωνσταντίνος Μικρού και Ιω. Ξυροτύρης. Οι Δήμαρχοι Θεσσαλονίκης Πέτρος Συνδίκας, Αθανάσιος Καζινάρης, Δημήτρης Ζάννας και Θανάσης Γιαννούσης. Ο Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Θεσσαλονίκης επί μακρά συνεχή έτη Σωτήρης Καπετανόπουλος. Αντιδήμαρχοι Θεσσαλονίκης ο καθηγητής Ματθαίος Τσούγκας, ο μηχανικός Νικόλαος Ταχιάος και επιχειρηματίας Απόστολος Τσουρέκας. Ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης Χαράλαμπος Νάσλας, σήμερα επίτιμος Πρόεδρος. Σύγχρονος ζωγράφος της Θεσσαλονίκης ο Κώστας Λούστας. Στη Θεσσαλονίκη ο Σοφοκλής Γκαρμπολάς κυκλοφορεί την πρώτη ελληνική εφημερίδα, ο Κωνσταντίνος Βελλίδης την εφημερίδα «Μακεδονία», ο Ιωάννης Βελλίδης τη «Θεσσαλονίκη» και ο Αναστάσιος Νάστος τις εφημερίδες «Δράσις», «Ελεύθερος Λαός» και «Μακεδονικά Σπορ». Στην Αθήνα ο Κίτσος Τεγόπουλος την εφημερίδα «Ελευθεροτυπία». Κορυφαίοι δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης ο Βασίλης Μεσολογγίτης, ο Ιωάννης Μπήτος, ο Ηλίας Κύρου, ο Νίκος Μπακόλας, ο Χρίστος Λαμπρινός, ο Γεράσιμος Δώσσας, ο Λάζαρος Χατζηνάκος και σήμερα τρεις κυρίες της νεότερης γενεάς. Στην Αθήνα ο Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου και ο Χρήστος Πασαλάρης. Βλάχοι ιδρύουν τα εμβληματικά ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης: το «Μεντιτερρανέ» ο Κωνσταντίνος Τορνιβούκας, το «Μάντσεστερ» ο Γεώργιος Σωσσίδης, το «Ριτζ» και το «Μοντέρν» οι Κρουσοβίτες αδελφοί Αθανασίου και ενωρίτερα το ονομαστό Πατέρα Χάνι η οι-

κογένεια Ντίνα από το Κρούσοβο. Επίσης τις πρώτες κλινικές ο Κων. Δαν από το Νυμφαίον και οι αδελφοί Κούφα από την Κλεισούρα. Το Δημοτικό Νοσοκομείο ο Νίβεστιάνος Παναγιώτης Οικονόμου. Τον κινηματογράφο «Ηλύσια» ο Ιωάννης Χατζηνάκος. Τα φημισμένα ζαχαροπλαστεία «Φλόκα» και το εργοστάσιο σοκολατοποιίας ο Δημήτριος Φλόκας από το Μέτσοβο.

Βλάχοι δημιούργησαν τα πρώτα μεγάλα καταστήματα Χρυσικού, Βόγα, Καραδήμου, Κατσουγιάννη, Ζήσου Πάππου, Βλαχογιάννη κ.ά., τα μέγαρα Βαλαούρη, Κόφα, Φούντου, Οικονόμου, Δάρδα, Δώδου, Κόκκινο Σπίτι κ.ά., τα ζαχαροπλαστεία Τόττη, την βιομηχανία Ζάμα, την οινοποιία Ι. Μπουτάρη, τη μυθική έπαυλη Βίλλα Ριτς, στους κήπους της οποίας αναπτύχθηκε ολόκληρος οικισμός. Τον πυρπολημένο ιστορικό ναό του πολιούχου Αγίου Δημητρίου ο Αργύριος Ζάχος. Βλάχοι είναι στη Μείζονα Θεσσαλονίκη το 2010 οι Δήμαρχοι Ευόσμου, Ωραιοκάστρου, Χορτιάτη και Αξιού. Βλάχοι, είναι επίσης, το 2010 οι Νομάρχες Ιωαννίνων, Πιερίας και Μαγνησίας. Την Ηγουμενίτσα ιδρύει η βλάχικη φάρα του Πιτούλη. Ανυπέρβλητος λαϊκός βάρδος ο Βασίλης Τσιτσάνης. Στο λαϊκό τραγούδι διαπρέπουν σήμερα ο Δημήτρης Μητροπάνος και ο Κώστας Μακεδόνας.

Επιφανείς Έλληνες Βλάχοι

Προηγουμένως οι Βλάχοι πρωταγωνιστούν διαδοχικά στις επαναστάσεις των Θετταλο-Μακεδόνων το 1854 και των Μακεδόνων το 1878 και στον Μακεδονικό Αγώνα στον οποίον προσφέρουν τα πάντα: φλωριά, ηγεσία, δίκτυα πληροφοριών, ανταρτικά σώματα, τροφοδοσία, κρυψώνες, εκτελεστές κ.λπ.

Βάρδος του Αγώνα ο Γεώργιος Μόδης. Ψυχή και νους του Αγώνα στο βιλαέτι Θεσσαλονίκης είναι ο ιατρός Δημήτριος Ζάννας. Ο ομόνυμος εγγονός του χαρίζει το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα στο ιστορικό κτίριο του Ελληνικού Προξενείου.

Πρωθυπουργοί της Ελλάδος διετέλεσαν οι Ιωάννης Κωλέττης, ο Σπυρίδων Λάμπρος και ο Αλέξανδρος Παπάγος, πρώτη γυναίκα υπουργός η Λίνα Τσαλδάρη, κόρη του Λάμπρου. Μόνος στρατάρχης της Ελλάδος ο γιος της Μαριγούλας Αβέρωφ Αλ. Παπάγος. Μόνος νικητής στον καταστροφικό πόλεμο του 1897 ο συνταγματάρχης Σμολένσκης. Πρώτος Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας ο Φιλώτας Παπαγεωργίου. Μεγάλοι υπουργοί ο Αλέξανδρος Ζάννας, ο Γεώργιος Μόδης, ο Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, ο Τάκος Μακρής και άλλοι. Νεότεροι οι Υπουργοί Γιώργος Τζιτζικώστας, Μαργαρίτης Τζίμας, Χρήστος Φώλιας και Σωτήρης Χατζηγάκης και οι Υφυπουργοί Αντώνιος Μπέζας, Νίκος Λέγκας και Σταύρος Καλογιάννης. Οι ευρωβουλευτές Δημήτρης Ευρυγένης, Φιλώτας Καζάζης και Γιάννης Αβέρωφ. Μεγάλοι ποιητές ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης και ο Κώστας Κρυστάλλης. Γυναίκες σύγχρονες λογοτέχνες η Τατιάνα Αβέρωφ-Τοσίτσα, η Λία Μεγάλου-Σεφεριάδη και η Κορνηλία Γκόλνα. Μεγάλοι διδάσκαλοι του 19ου αιώνα οι Κρουσοβίτες Πέτρος Παπαγεωργίου και Ιωάννης Πανταζίδης καθηγητής της ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και των Βασιλέων Κωνσταντίνου και Αλεξάνδρου. Επίσης οι συγχωριανοί μεγάλοι διδάσκαλοι και εθνικοί αγωνιστές Αναστάσιος Πηχεών και Μαργαρίτης Δήμιτσας από την Αχρίδα. Το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα δύο πρώτα βραβεία λογοτεχνίας απέκτησε ο Νίκος Μπακόλας. Δεκάδες επιφανείς καθηγητές Πανεπιστημίων, Ακαδημαϊκοί, βιομήχανοι, έμποροι, στρατηγοί και επιστήμονες διέπρεψαν και διαπρέπουν διάσπαρτοι σ' όλη την Ελλάδα. Διεθνείς καλαθοσφαιριστές, (π.χ. οι Θεσσαλονικείς Τώνης Φλόκας, Τάκης Ρόκος, Δημήτρης και Κώστας Παρίσης, Στέλιος Γούσιος, Γιάννης Παπαδήμας, Στέργιος Μπουσβάρος κ.ά.) ποδοσφαιριστές και πρωταθλητές στίβου. Όλοι αυτοί αναφέρονται απλώς ενδεικτικά.

Το Κρούσοβο και το Ήλιντεν

Ολοκαύτωμα το Κρούσοβο. Υπήρξε το ισχυρότερο προς Βορράν προπύργιο του μακεδονικού ελληνισμού, κιβωτός της ελληνικής παιδείας, έδρα της Μητροπόλεως Πρεσπών και Αχριδών, ανθηρό κέντρο κτηνοτροφίας, βιοτεχνίας και εμπορίου και, τέλος, ιερό θυσιαστήριο. Κατά την εξέγερση του Ήλιντεν το κατέλαβαν οι Βούλγαροι κομιτατζήδες και, βάσει σχεδίου, προκάλεσαν τα τρομερά αντίποινα του οθωμανικού στρατού που πυρπόλησε την ορεινή ελληνική κωμόπολη και σφαγίασε τον άμαχο πληθυσμό της. Πυρπολήθηκαν πεντακόσια λιθόκτιστα σπίτια, αριστουργήματα της μακεδονικής αρχιτεκτονικής φορτωμένα πλούτου και πολιτισμό, καθώς επίσης η Μητρόπολη, το ελληνικό αρρεναγωγείο και το ελληνικό παρθεναγωγείο. Ληλατήθηκαν όλα τα καταστήματα. Η μικρή ταπεινή συνοικία των Βουλγάρων παρέμεινε άθικτη!

Κρουσοβίτες βλαχόφωνοι Έλληνες είναι σήμερα εν ζωή στη Θεσσαλονίκη, μεταξύ άλλων, ο προηγούμενος επί 30 χρόνια Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών καθηγητής Κωνσταντίνος Βαβούσκος, ο καθηγητής Γεώργιος Νιτσιώτας, εκ των ιδρυτών της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσσαλονίκης, ο καθηγητής Αντώνιος Αιμίλιος Ταχιάος επί έτη Πρόεδρος του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου και της Ελληνικής Εταιρείας Σλαβικών Μελετών και δεκάδες επιφανείς Θεσσαλονικείς. Με τον Δήμο Κρουσόβου ολοκλήρωσε, μόλις πέρυσι, ευρωπαϊκό πρόγραμμα Διασυνοριακής Συνεργασίας η βλαχόφωνη γενέτειρά μου Κοινότης Νυμφαίου Φλωρίνης. Κρουσοβίτης ήταν, επίσης, ο καθηγητής Ντούσαν Πόποβιτς που τεκμηρίωσε και ανέδειξε την ευεργετική δράση των Βλάχων στα Βαλκάνια. Διατηρούσε στενές σχέσεις με την συγχωριανή του Φανούλα Παπάζογλου, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου και κορυφαία βυζαντινολόγο στα Βαλκάνια. Ήταν πρωτεξαδέλφη του καθηγητού και πολιτικού Αλεξάνδρου Σβώλου.

Εξ αίματος συγγενής του, Βλάχος από το Κρούσοβο, ήταν ο Κότσα Πόποβιτς επί μακρά έτη Υπουργός Εξωτερικών της Σοσιαλιστικής

Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, ο οποίος την περίοδο 1958-1963 είχε συχνές και γόνιμες διαπραγματεύσεις με τον ομόλογό του Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος Ευάγγελο Αβέρωφ-Τοσίτσα, Βλάχο από το Μέτσοβο. Αντήλλασσαν μεταξύ τους χαιρετισμούς και αστεία στα βλάχικα, την κοινή τους λαλιά. Μέχρι τον θάνατό του ο Κότσα Πόποβιτς ήταν μέλος του Συλλόγου των Βλάχων Βελιγραδίου και μετείχε στις εκδηλώσεις χορεύοντας τους πατρώους χορούς μας.

Με τους συνοίκους Λαούς

Οι Πόποβιτς, χωρίς να αποκρύπτουν διόλου ότι ήσαν Βλάχοι, αυτοδηλώνονταν Σέρβοι διότι στους καιρούς τους, μετά τόσες εθνικές συγκρούσεις και εκατέρωθεν ανοικτές εθνικές διεκδικήσεις των βαλκανικών Λαών εναντίον αλλήλων, όπως και σήμερα, ήταν και παραμένει αδιανόητο να κατέχει ηγετική θέση ένας Έλληνας.

Εξοικονομώντας τον καιρόν, λοιπόν, οι Βλάχοι αυτοδηλώνονταν απλώς Βλάχοι και για λόγους ασφαλείας προσελάμβαναν την εθνική ονομασία του Κράτους όπου ζούσαν. Έτσι, γλύτωναν τις εθνικές διώξεις. Επί πλέον αυτός ο αυτοπροσδιορισμός τους συνέφερε τα εθνικιστικά καθεστώτα, διότι οι Βλάχοι δεν αποτελούσαν καμιά αξιόλογη πληθυσμιακή ομάδα ούτε αξίωναν ποτέ, φυσικά, να αναγνωρισθούν ως ξεχωριστή εθνότητα που θα απειλούσε την «εθνική καθαρότητα» των συνοίκων τους. Ταυτόχρονα, όμως, υποδήλωναν την ελληνική συνείδησή τους. Αυτό πράττουν έως σήμερα στα Βαλκάνια και επιβιώνουν.

Κατοχή και Εθνική Αντίσταση

Μετέχουν μαζικά στην Εθνική Αντίσταση οπότε οι Γερμανοί και οι Ιταλοί πυρπολούν τα πλείστα βλαχοχώρια στα βουνά από το Βίτσι στον Βορρά έως τον Αμβρακικό Κόλπο στον Νότο αφανίζοντας μια σπάνια κληρονομιά. Ελάχιστα βλαχοχώρια σώζονται αλλά κι αυτά δε-

κατίζονται. Η Κλεισούρα πυρπολείται και 280 άμαχα γυναικόπαιδα εξο-
ντώνονται. Βλάχοι είναι επίσης ο Αρχηγός του ΕΛΑΣ στρατηγός Στέ-
φανος Σαράφης, ο Πρόεδρος της Προσωρινής Κυβέρνησης του Βουνού
ΠΕΑΕΑ καθηγητής Αλέξανδρος Σβώλος, ο σύνδεσμος του ΕΑΜ με το
στρατηγείο του Τίτο, Ανδρέας Τζήμας, ο διοικητής του Αρχηγείου Δυ-
τικής Μακεδονίας του ΕΛΑΣ Τζώτζος κ.ά.

Όλα τα αμαυρώνουν, ωστόσο, μια χούφτα τυχοδιώκτες: συντάσ-
σονται με τους ηττημένους αλλά κατακτητές Ιταλούς που ανακηρύσ-
σουν «χαμένους αδελφούς» –perdutti fratelli– τους Βλάχους, ιδρύουν
στα χαρτιά το Πριγκιπάτο της Πίνδου και συγκροτούν τη Λεγεώνα των
Βλάχων. Αυτόπτης μάρτυρας και πρωταγωνιστής της Εθνικής Αντίστα-
σης, ο ευπατρίδης κι εθνικός ευεργέτης Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας
καταθέτει τη μαρτυρία του:²⁶

*Τυχοδιωκτικά στοιχεία της Λάρισας, που δεν είχαν καμιά σχέση με
τους Βλάχους, ακόμη κι ένας Πελοποννήσιος, γράφονταν στη Λεγεώνα.*

Αυτούς αντιμετωπίζουν –και μετά διαλύουν– ευθύς αμέσως οι ίδι-
οι οι Βλάχοι. Ο Αβέρωφ και έντεκα κορυφαίοι Βλάχοι προεστοί και επι-
στήμονες της Λάρισας υπογράφουν αμέσως υπόμνημα διαμαρτυρίας. Οι
Ιταλοί τους συλλαμβάνουν και οι περισσότεροί τους εγκλείονται σε
στρατόπεδο αιχμαλώτων στην Ιταλία, έξω από τη Ρώμη. Μαζί τους, για
τον ίδιο λόγο, από την Καστοριά ο ιατρός Μιχαήλ Ι. Τσίρλης, αδελφός
της γιαγιάς μου Λίνας και ο γυμνασιάρχης Κων. Πηχεών. Ο Μιχαήλ ε-
ξοντώνεται στο γερμανικό στρατόπεδο του Νταχάου, οι άλλοι επιστρέ-
φουν σκιές. Είχε λάβει μέρος στον Μακεδονικό Αγώνα και είχε περι-
θάλψει τον Παύλο Μελά. Η Ναταλία Π. Μελά περιγράφει την σκηνή:²⁷

*Ξημερώματα ήλθαν στο δάσος άλλοι δύο από τη Νέβεσκα να δουν
τον Παύλο. Ο γιατρός ο Τσίρλης και ο αδελφός του τού έφεραν ρούχα ν’*

²⁶ Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητή-
ματος*, Τρίκαλα ΦΙΛΟΣ, 2η έκδοση, σ. 74.

²⁷ Ναταλίας Π. Μελά, *Παύλος Μελάς*, Αθήνα ²1963, σ. 398.

αλλάξη, στεγνά προσόψια να σφουγγίση το πρόσωπό του, του έφεραν του πολιτισμού τη γλύκα, την αδελφосύνη.

Ο συνταγματάρχης Αθανάσιος Χρυσοχόου, επιτελάρχης του Βλάχου στρατηγού Τσολάκογλου κατά το Έπος 1940-1941, είχε τοποθετηθεί κατά την Κατοχή στη Θεσσαλονίκη υπό κάποιον άσχετο υπηρεσιακό μανδύα με αποκλειστική αποστολή να παρακολουθεί άγρυπνα και, ει δυνατόν, να αντιμετωπίζει την προπαγάνδα των Ιταλών στους βλαχόφωνους Μακεδόνες. Καταθέτει στην Ιστορία την αυθεντική μαρτυρία του.²⁸

Προς μεγίστην τιμήν του ιδιαιτέρου, αλλά και του ελληνικού του ονόματος, το βλαχόφωνον στοιχείον εν τη μεγίστη αναλογία του εστάθη ανώτερον των περιποιήσεων και προσφορών και αψηφούν πάντα κίνδυνον και πάσαν απειλήν δι' άλλην μίαν φοράν διεκήρυξεν απεριφράστως τους αρρήκτους δεσμούς της υπερηφάνου ταύτης διακλαδώσεως της ελληνικής φυλής προς την Μητέρα Πατρίδα.

Η αντίδρασις, προκληθείσα εκ των σπλάγχχνων αυτού τούτου του βλαχικού στοιχείου, ανέτρεψεν άρδην όλους τους χαρτίνους πύργους των Ιταλών και Ρουμάνων.

Ρουμάνοι και Βλάχοι

Αλλωστε, την ρουμανική προπαγάνδα για την καταγωγή των βλαχοφώνων Ελλήνων από τους Ρουμάνους είχαν απορρίψει ευθύς εξ αρχής απερίφραστα, αλλά μάταια, επιφανείς Ρουμάνοι γλωσσολόγοι και ιστορικοί όπως οι I. Coteuanu, Cusu Papakosta-Goga Dumutru και Lazarescu Lecanta.²⁹

²⁸ Αθανασίου I. Χρυσοχόου, *Η Κατοχή εν Μακεδονία. Η δράσις της ιταλο-ρουμανικής προπαγάνδας*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1951.

²⁹ Αχιλλέας Λαζάρου, *Συμβολή της ρουμανικής επιστήμης στην ορθή λύση των Βλάχων της Ελλάδος*, Αθήνα 2007.

Ο τελευταίος ήταν γενικός επιθεωρητής των ρουμανικών σχολείων στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο το 1903. Σε έκθεση προς την κυβέρνηση της Ρουμανίας έγραψε:³⁰ *«Δαπανούμε περισσότερα από 70.000 χρυσά φράγκα τον χρόνο για σχολεία χωρίς μαθητές, ρουμανίζουν μόνον όσοι ανταμείβονται και, όπου σταματά να ρέει το χρήμα μας, παύει να υφίσταται ρουμανικό έθνος»*

Το γεγονός ότι οι Βλάχοι είναι λατινοφωνήσαντες αυτόχθονες Έλληνες απέδειξαν επίσης οι Ρουμάνοι ιστορικοί A. D. Xenopol, V. Parvan, Radu Vulpe και Al.Graur.

Ωστόσο, στο επόμενο μισό του 20ού αιώνα επίβουλοι ανταγωνιστές, γραφειοκράτες, «εθνικόφρονες» κι άλλοι φθονεροί μισαλλόδοξοι Γραικύλοι ή απλώς βλάκες δεν έχασαν ευκαιρία να συκοφαντούν και να υπονομεύουν την περήφανη τούτη ράτσα με το «στίγμα» της ιταλικής και της ρουμανικής προπαγάνδας. Τον 21ο αιώνα ξένα κέντρα επιχειρούν να τους χρησιμοποιήσουν ώστε να επιδιαιτητεύει αποφασιστικότερα στα Βαλκάνια ο Μεγάλος Αδελφός.

Τώρα, όμως, λάμπει ξανά η περήφανη Βλαχουργιά μας και όλοι αναζητούν ρίζες στη λατινόφωνη Ρωμιοσύνη μας για να καμαρώσουν – δίκαια. Οι Άλλοι «εις κέντρα λακτίζουν» και το αντιλαμβάνονται, αλλά επιμένουν.

Νικόλαος Ι. Μέρτζος

Πρόεδρος

της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών

Θεσσαλονίκη, 2010

³⁰ Κων. Αν. Βαβούσκος, *Η συμβολή του ελληνισμού της Πελαγονίας εις την Ιστορίαν της Νεωτέρας Ελλάδος*, έκδοση Ε.Μ.Σ., 1959.

**ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΜΕΡΤΖΟΥ**

Νικόλαος Ι. Μέρτζος, Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών από το 2006. Γεννήθηκε το 1936 στο πατρογονικό του Νυμφαίον σε παλαιά οικογένεια χρυσικών και εμπόρων εγκατεστημένη ήδη στη Θεσσαλονίκη, όπου διήλθε όλη του τη ζωή. Δικηγόρος, δημοσιογράφος και συγγραφέας 27 βιβλίων μέχρι το 2010. Από το 1955 επεδόθη επαγγελματικά στη δημοσιογραφία παράλληλα με τις σπουδές του στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Πρωτοστάτησε στο φοιτητικό κίνημα και στους εθνικούς αγώνες για την Κύπρο, τη Μακεδονία και τη Θράκη. Αρχισυντάκτης από το 1966 εργάστηκε σκληρά σε πολλές εφημερίδες, σε περιοδικά, στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση και στο Γαλλικό Πρακτορείο Ειδήσεων. Διακρίθηκε ιδιαίτερα στο χρονογράφημα, στο πολιτικό άρθρο και στην πολιτική ανάλυση σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας. Ειδικός στα βαλκανικά ζητήματα. Ταξίδεψε σε όλον σχεδόν τον Κόσμο με επιτυχείς δημοσιογραφικές αποστολές. Εξ απορρήτων στενός συνεργάτης των αιμινήτων Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλή και Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, σύμβουλος του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Κ. Μητσοτάκη στα εθνικά θέματα 1990-1993. Διηύθυνε την ιστορική εφημερίδα «Ελληνικός Βορράς» και το περιοδικό «Μακεδονική Ζωή» καθ' όλο το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα. Μέλος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, του Μουσείου

Μακεδονικού Αγώνα και της Μακεδονικής Επιτροπής διέτρεξε όλη την Ελλάδα, την Ευρώπη, την Αυστραλία και τη Βόρειο Αμερική επί 45 χρόνια για τη Μακεδονία. Για την προσφορά του τιμήθηκε με δεκάδες διακρίσεις από την Εκκλησία, τις Ένοπλες Δυνάμεις, Δήμους και οργανώσεις, την Κυπριακή Δημοκρατία, την ΕΟΚΑ, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, καθώς επίσης από τους Δήμους Τορόντο και Σκάρμπορω Καναδά. Από το 1995, εγκαταλείποντας σταδιακά τη δημοσιογραφία, αφιερώθηκε στο ερημωμένο πατρογονικό του Νυμφαίον, το οποίο ως Πρόεδρος της Κοινότητας επί τρεις θητείες οδήγησε στην Αναγέννηση και το ανέδειξε σε πανευρωπαϊκό πρότυπο ήπιας ανάπτυξης με σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά και στη Φύση. Γι' αυτό, το 2000 η Κοινότης Νυμφαίου τιμήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση με την «Ευρωπαϊκή Διάκριση Αναγέννησης Χωριού 2000» και το 2004 εξεπροσώπησε την Ελλάδα στη Συνάντηση της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας στις Συρακούσες της Σικελίας και το 2005 στην Σεβίλλη της Ισπανίας. Στις 9 Ιουνίου 2006, σε επίσημη τελετή στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος του απένειμε το Βραβείο για τη συμβολή του στην ανάπτυξη του ήπιου τουρισμού και στην δημιουργία νέων τουριστικών προορισμών. Στις 22 Σεπτεμβρίου 2006 ενωμένος ο Νομός Φλωρίνης τίμησε το έργο του και την προσωπικότητά του σε πανηγυρική συνεδρίαση μετά ομόφωνη απόφαση όλων των Δημάρχων, των Κοινοταρχών, των βουλευτών και του Νομάρχου του Νομού. Στις 20 Δεκεμβρίου 2006 ο Μητροπολίτης Καστορίας κ. Σεραφείμ του απένειμε τον Χρυσούν Σταυρόν της Παναγίας Μαυριωτίσσης, ανωτάτη διάκριση της Μητροπόλεως.

BIBΛΙΑ ΤΟΥ Ν. Ι. ΜΕΡΤΖΟΥ

1. «Βορεινά Υστερόγραφα», 1966 και 1996, σελ. 118.
2. «Ο χρόνος που ζήσαμε μαζί», 1979, σελ. 704, 2 τόμοι.
3. «Σβαρνούτ, το προδομένο αντάρτικο», 1980 δύο εκδόσεις, 1981, 1983 δύο εκδόσεις, 1984 δύο εκδόσεις, 1985, 1986, 2004, σελ. 500.
4. «Ανασκόπηση», 1981, σελ. 692, 2 τόμοι.
5. «Τα Δέκα Θανάσιμα Αμαρτήματα του Κ.Κ.Ε», 1984, 1985, 1986, σελ. 467.
6. «Νέα Πορεία», 1984, σελ. 77.
7. «Πράσινα Άλογα», 1984, σελ. 207.
8. «Εμείς οι Μακεδόνες», 1986, 1987, 1989, 1991, 1993, σελ. 480, 2004
9. «Εγκώμια Θεσσαλονίκης», 1998, σελ. 461.
10. «Τα Πατρώα», 1998, σελ. 515.
11. «Εξ απαλών», 1998, σελ. 285.
12. «Συμβόλαια Νεβέσκης», 1997, σελ. 42.
13. «Αρμάνοι, οι Βλάχοι», 2000, 2001, 2002, σελ. 423.
14. «Ενθύμια Νυμφαίου», 2003, σελ. 250.
15. «Ελληνικά», 2004, σελ. 263.
16. «Νυμφαίον, το Όνομα του Παραμυθιού», Συλλεκτικό Λεύκωμα, 2006, σελ. 320,
17. Ν. Ι. Μέρτζος – Κ. Ν. Πλαστήρας, «Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Χρονικό 1939-2007, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 185.
18. «Μακεδονία η γεωστρατηγική, η διαπραγμάτευση, η υπεράσπιση», Ε.Μ.Σ., Μακεδονική Βιβλιοθήκη αρ. 104, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 30.
19. «Μακεδονία η γεωστρατηγική», Ε.Μ.Σ., Μακεδονική Βιβλιοθήκη αρ. 106, Γ΄ έκδοση επαυξημένη, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 23.

20. «Μικρασιατική Εκστρατεία», Ε.Μ.Σ.-Ερωδιός, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 200.
21. «Οδός Ελλήνων, δοκίμια εθνικής αυτογνωσίας» Εκδόσεις «Μίλητος» Αθήνα 2008,
22. «Αθήνα: το χταπόδι», University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 30.
23. «Φανοί Πορείας», University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 196.
24. «Ζει και Βασιλεύει», Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 63.
25. «He is Alive and Well!», Ε.Μ.Σ., Thessaloniki 2009, p. 63.
26. «Η Φλώρινα στον 21ο αιώνα», ΤΕΔΚ, Φλώρινα 2009, σελ. 46.
27. «Από το 1821 στο 2010. Σταθμοί στρατηγικής καμπής» Λόγος Πανηγυρικός, Ε.Μ.Σ., Εκτός Σειράς, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 37.